

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історії стародавнього світу і середніх віків

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи бакалавра

на тему: «Флорентійський період у житті Данте Аліг'єрі»

Виконав: студент IV курсу денної форми навчання

напряму підготовки (спеціальності)

032 «історія та археологія»

Гнедков А. Х.

Керівник: д.і.н., проф.

Домановський А.М.

Рецензент: к.і.н., доц.

Сорочан С.Б.

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Основні процеси в розвитку Флоренції періоду XIII століття ...	13
1.1 Економіка Флоренції у XIII ст. і супутні їй фактори.....	13
1.2 Політичне життя Флоренції XIII століття.....	20
Розділ 2. Данте у Флоренції	34
2.1 Життя Данте у Флоренції	34
2.2 Творчість Данте у Флоренції: Данте як представник «солодкого нового стилю»	43
2.3 Осуд і вигнання Данте Аліг'єрі.....	51
Розділ 3. Роль Флорентійського періоду в формуванні поглядів Данте Аліг'єрі.....	57
Висновки	74
Список джерел та літератури	77
Резюме.....	82

Вступ

Вивчення праць Данте Аліг'єрі і особистість самого автора залишається популярним протягом багатьох століть дослідницької роботи. Такі великі і масштабні твори як «Божественна комедія», «Монархія» і «Нове життя» не могли не надати такий сильний вплив на наступні покоління. Безумовно, Данте є талантом першої величини, але і важливо те, під яким саме приводом сформувалися його погляди і яку роль Флоренція займає в цьому питанні. Актуальність обраної нами теми дипломної роботи полягає у важливості та значенні в історичному і художньому контексті постаті Данте Аліг'єрі, зокрема й формуванню його поглядів і визначенні ролі рідного міста у формуванні Данте. Аналіз «Божественної комедії», «Монархії», «Нового Життя» та інших творів Данте Аліг'єрі дає можливість простежити його ставлення до тих чи інших подій і особистостей, та прослідити взаємозв'язок Данте сучасних йому процесів. Розгляд основних аспектів у розвитку Флоренції від початку 13 століття дає більш глибоке розуміння соціальних, економічних і політичних умов в яких знаходиться Данте.

Друга половина XIX-початок XX століття – епоха виникнення дантології як науки. Саме в цей період виникли фундаментальні дослідження біографії Данте, з'явилися критичні видання його праць. Тут серед найбільш помітних біографічних праць можна назвати роботи Барбі¹, Річчі², Цінгареллі³. Паралельно до вивчення життя венеціанця виник величезний інтерес до коментування в суто історико-літературознавчому стилі окремих найбільш відомих епізодів Комедії. Таким чином, початковий етап розвитку дантології як науки можна охарактеризувати підвищеним інтересом до реконструкції життя Данте, відповідно, і його життя у Флоренції. Починаючи з середини 60-х рр. XX століття в дантології починають знову посилюватися

¹ Barbi M. Dante: vita, opere e fortuna. Firenze, 1952

² Ricci C. L'ultimo rifugio di Dante. Milano, 1921

³ Zingarelli N. La vita, i tempi e le opere di Dante. Milano, 1931

історико-філософські та тенденції аналізу. Тексти Данте, раніше розглядалися як щось самодостатнє, починають викликати інтерес саме своєю відповідністю з історико-філософським і соціо-культурним контекстом⁴. Різко зростає інтерес до проблеми «Данте і християнська іконографія», «Данте і Флоренція». Нарівні з цим продовжують виходити нові, досконаліші критичні видання творів венеціанця. Говорячи про сучасні тенденції розвитку дантології, можна очікувати все більшого зміщення в сторону історико-філософських і культурологічних досліджень і відходу від вузького літературознавчого підходу до текстів Данте. За останні сто п'ятдесят років про Данте були написані сотні книг і багато тисяч статей. Тим часом історики і філософи зверталися до текстів венеціанця набагато рідше, ніж того можна було очікувати. Так західна дантологія, в своєму обсязі, використовувала в історичних дослідженнях потенціал праць Данте в незрівнянно більшою мірою, ніж дослідники в радянській історіографії. За останні сто п'ятдесят років про Данте були написані сотні книг і багато тисяч статей. Тим часом історики і філософи зверталися до текстів венеціанця набагато рідше, ніж того можна було очікувати.

Поряд з цим не можна не згадати роботи, присвячені розвитку соціальних і економічних процесів у Флоренції 13 століття. У ХХ столітті об'єктом інтересу істориків залишалися два аспекти: соціальний – взаємини грандів з пополанами, і в меншій мірі – військово-лицарський, тобто роль грандів і лицарів у війнах на Апеннінському півострові. Певним проривом в плані дослідження соціальної структури флорентійського суспільства другої половини XIII-XIV ст. стала колективна монографія «Гібеліни, гвельфів і жирний народ: носії політичної влади у Флоренції»⁵. Ця книга важлива тим, що долає основні положення полеміки між Н. Оттокаром і Г. Сальвеміні. Автори прагнуть коригувати часто дуже категоричні судження Н. Оттокара і Г. Сальвеміні на основі нових архівних даних, що дозволило більш об'єктивно оцінити значення в суспільстві Флоренції грандів і пополанов в кінці XIII - початку XIV ст. Також в плані соціальної історії

⁴Cerulli E. Nuove ricerche sul "Libro della Scala" e la conoscenza dell' Islamo in Occidente. Citta del Vaticano, 1972

⁵Ghibellini, guelfi e popolo grasso: I detentori del potere politica a Firenze. Firenze: «La Nuova Italia», 1978

Флоренції даного періоду варто виділити видатного італійського історика Г. Сальвеміні, який оцінював протистояння між грандами і пополанами з точки зору класової боротьби, але був далекий від вузького економічного детермінізму, збагачуючи дослідження соціальних відносин елементами соціально-психологічного підходу. Спроба подолати підхід до взаємин між знаттю і пополанства з точки зору класової боротьби, була зроблена російським істориком-іммігрантом Н. Оттокар в 20-і рр. ХХ столітті, який показав, наскільки значиму роль грали представники знатних прізвищ в комунальному суспільстві Флоренції другої половини XIII в.⁶ При цьому зазначений автор не завжди вільний від упереджених оцінок, що заважало йому об'єктивно розкрити співвідношення знаті і пополанства у Флоренції другої половини XIII в.

Фундаментальною працею, який розкриває економіку Флоренції і в частості фінанси є «*Le finanze della repubblica fiorentina*»⁷. Слід зазначити, що автор Барнадіно Барбадоро дуже рано почав працювати в Державному архіві Флоренції, куди він був прийнятий на роботу в 1909 році і директором якого він стане через годи. З іншого боку, його увагу до викладання слід згадати в численних конференціях по темі Данте і, перш за все, в численних посібниках, які він присвятив викладанню в середніх школах, історії від грецької античності до сучасного світу і громадянської освіти.

Слід виділити й доктора філософських наук Ванессу Ноелле ДіМаджіо, яка в своїй праці «*Historical Characters In Dante's Divine Comed*»⁸ провела ретельний текстовий аналіз історичних персонажів Божественної комедії, порівнявши їх із хроніками, літописами та історіями Дантевого часу, використовуючи для цього як архівні дослідження, так і вторинні історії, і інтерпретувала ці первинні історичні тексти як потенційні джерела, які використовував Данте.

З моменту свого виникнення радянської дантології, по суті своїй, як дзеркало, відображає основні тенденції європейської дантології. Протягом XIX і

⁶Ottokar N. Il Comune di Firenze alla fine del Dugento. Torino, 1962

⁷ Barbadoro B. Le finanze della repubblica fiorentina. Firenze, 1929

⁸ Vanessa Noelle DiMaggio HISTORICAL CHARACTERS IN DANTE'S DIVINE COMEDY A DISSERTATION, 2019

першої половини ХХ століття не було зроблено скільки-небудь серйозних спроб розгляду текстів Данте як джерела для реконструкції його філософської картини світу, оскільки основна увага була спрямована на виявлення кола текстів, що мали певний вплив на Данте (А. Веселовський), і реконструкції життя венеціанця і оточував його культурного ландшафту (А. К. Дживелегов)⁹. Цього ж шляху дотримувався і І.М. Голенищев-Кутузов – який вважається засновником радянської дантологічної школи¹⁰. Що важливо, з нагоди в честь семисот річчя з дня народження Данте в СРСР була створена «дантівські комісія», результатом діяльності якої було видання «дантівські збірники». З 1968 року було випущено 12 збірників, які відображають основні тенденції радянської дантології. Як приклад оглядового історико-філософського дослідження не можна не згадати книгу А. Л. Доброхотова «Данте», яка вийшла в 1990.

Фундаментальною роботою з вивчення політичної ситуації у Флоренції періоду 13 століття є робота Леоніда Баткіна «Гвельфів і гібелінів у Флоренції»¹¹. У своїй роботі Леонід Михайлович Баткін приділяв велику увагу вивченню причин початку боротьби, передумови до якої він простежив ще у 12 столітті у Флоренції. В роботі широко розкритий соціальний підтекст боротьби партій, та й в цілому протистояння гвельфів і гібелінів Баткін розглядає через призму соціальних відносин того часу. В цілому автор у своїй роботі розглядає боротьбу гвельфів і гібелінів у Флоренції, як боротьбу місцевої родової знаті (в першу чергу він відносить туди рід Уберті¹²), де присвячує чималий час у цій боротьбі й самому Данте. Також для ширшого розуміння даної теми слід віднести роботу Л. М. Баткіна «Данте і його час»¹³, в якій автор розібрав основні згадки цих подій в своїх творах Данте, а також, що не менш важливо, Баткін описує політичну ситуацію з самого народження Данте (1265 г.) і аж до його смерті. Ці відомості

⁹ Дживелегов А.К. Данте. М., 1933

¹⁰ Голенищев-Кутузов М.І. Данте. М., 1967; Голенищев-Кутузов М.І. Творчість Данте і світова культура. М., 1971

¹¹ Баткин Л. Гвельфы и гибеллины во Флоренции. М.: Наука, 1959.

¹² Баткин Л. Гвельфы и гибеллины во Флоренции. М. : Наука, 1959. С. 7

¹³ Баткин Л. Данте и его время. Поэт и политика. М.: Наука, 1965. 195 с.

дають нам можливість простежити наслідки боротьби гвельфів і гіббеліни і в цілому подальші соціально-політичні відносини у Флоренції.

На підставі опублікованих там матеріалів можна зробити висновок, що якщо в момент «формального» виникнення потужної радянської дантологічної школи (1965) інтерес зосереджувався в основному на літературознавчому аспекті досліджень творчості самого Данте, то на даний момент основна увага дантологів зосереджено на вивченні впливу текстів Данте на російську, українську літератури.

Об'єктом дослідження є Флорентійський період в житті Данте. Предметом є безпосередній вплив політичних, економічних і соціальних аспектів у Флоренції 13 століття на формування особистості Данте Аліг'єрі.

Робота охоплює період з початку XIII ст. по 1302 рік. Нижня межа не має точного визначення, її початок припадає на порозі XIII століття. Верхня визначається 1302 роком, а саме завершенням протистояння між гвельфами та гіббелінами у Флоренції, останнім і остаточним вигнанням білих гвельфів з Флоренції, а також осудженням та вигнанням Данте Аліг'єрі.

Територіальними рамками дослідження виступає територія Флоренції, у деяких випадках територія Апеннінського півостріву.

Мета даної роботи – виявлення впливу Флорентійського періоду в житті Данте Аліг'єрі. На шляху до досягнення поставленої нами мети представляється доцільним вирішити такі завдання:

1. розглянути основні політичні, економічні і соціальні процеси у Флоренції XIII століття;
2. необхідно вивчити біографію поета в рамках Флорентійського періоду;
3. дослідити поетичні твори і, зокрема ті, які були написані після вигнання;
4. виявити та проаналізувати конкретні аспекти впливу на твори Данте і його формування

При написанні даної роботи були використані письмові джерела. Саме письмові джерела в повній мірі можуть дати відповіді на завдання поставлені перед цією роботою. Слід виділити дві основні групи джерел, які були

використані в даній роботі: до першої групи джерел, які ми будемо використовувати в цій роботі, відноситься корпус текстів Данте, і, перш за все – «Комедія», «Нове Життя», трактат «Монархія», що містить цінний матеріал для реконструкції уявлень Данте про ідеальну структуру держави; друга група джерел здебільшого має в собі історичні хроніки (Д. Віллани, Діно Компані, Нікколо Макіавеллі, Рікордано Маліспіні), окремі твори гуманістів (Ф. Петрарка, Д. Боккаччо), візуальні і документальні джерела.

Джованні Віллани є автором хроніки «Нова хроніка, або історія Флоренції», яка нещодавно переведена М.А. Юсімою на російську мову, але далеко ще не до кінця вивчена у вітчизняній літературі¹⁴. Віллани народився в 1274 року, незадовго після завершення боротьби гвельфів і гібелінів у Флоренції. Джованні походив з родини флорентійських торговців. Віллани в 1300 році входив в міський уряд¹⁵. За словами самого Віллани¹⁶, саме в цей час він вирішує прославити своє рідне місто, створивши Хроніку з описом рік за роком всіх історичних подій. Нової хронікою називаються останні 6 «книг» хроніки Віллани, що охоплюють період від 1215 до 1346 рр. «Нову хроніку» Джованні Віллани продовжили його брат Маттео Віллани, а потім племінник Філіппо Віллани. У своїй хроніці Віллани розповідає більшою мірою про історію всієї Італії, але в деяких моментах глибоко описує події, що відбуваються у Флоренції.¹⁷ Саме Джованні Віллани започаткував біографічну традицію та створив невеликий біографічний нарис про Данте в дев'ятій книзі своєї «Нової хроніки». Його відомості дають можливість вивчити роль та місце Данте у Флоренції, його політичне становище і погляди, які привело до боротьби з папою та вигнанням.

¹⁴ Віллани Д. Новая Хроника / Перевод Юсим М. М.: Наука, 1997. 422 с.

¹⁵ Рутенбург В. Итальянские коммуны во Флоренции в 14 веке. СПб.: Издательство Академии наук СССР, 1951. С. 44.

¹⁶ Віллани Д. Новая Хроника / пер. Юсим М. М. : Наука, 1997. С. 12.

¹⁷ Віллани Д. Новая Хроника / пер. Юсим М. М. : Наука, 1997. С. 183.

Автор «Флорентійської Хроніки»¹⁸ Діно Компані я творцем однієї з перших і найбільш примітних пам'яток італійської історіографії¹⁹. Після поділу флорентійців на гвельфів і гібелінів, партія гвельфів розділилася на дві фракції: на вірних Корсо Донаті чорних гвельфів, що склалися з представників знаті і заможних городян, пов'язаних з торгівлею і капіталом, і «білих гвельфів», які виступали за незалежність Флоренції від папської влади, Компані разом з Данте виступив на стороні «білих гвельфів» і 1302 році разом з Данте був засуджений до вигнання з Флоренції, разом з партією білих гвельфів²⁰. Врятувало його те, що відповідно до закону громадянин, колишній пріором протягом останнього року, не міг бути висланий з Флоренції. Близько 1306 року розпочав писати свою «Хроніку», що охоплює події у Флоренції з 1280 по 1312 рік. Примітно, що Компані у своїй «Хроніці» виступає і як автор, і як безпосередній учасник подій. В деталях описав політичну боротьбу, в якій його партія зазнала поразки. «Хроніка» не тільки важливий історичний документ, а й текст, що володіє безперечними художніми перевагами. Деякі дослідники називають його одним із зачинателів італійської прози. «Хроніка» Компанія дає матеріали головним чином по політичній і військовій історії Флоренції XIII - початку XIV століть.

Нікколо Макіавеллі і його «Історії Флоренції», яка вперше була опублікована в 1532 році²¹. Дане джерело є одним з найголовніших при вивченні нашого питання, та й історії Флоренції XII- XIII ст. в цілому. В даному джерелі до найдрібніших подій описані події 1215-1267 рр. у Флоренції: роздробленість Італії, торгівля, ремесло і навіть банківська справа. Однак майже ніяких відомостей Макіавеллі не дає про глибинні причини політичного конфлікту. Макіавеллі, практично як і всі його сучасники, розглядали боротьбу гвельфів і

¹⁸ Діно Компанія Флорентийская Хроника / Перевод Ямпольской А. М.: Литературный институт им. А. М. Горького, 2007. 331 с.

¹⁹ Баткин Л. Гвельфы и гибеллины во Флоренции. М. : Наука, 1959. С. 4.

²⁰ Баткин Л. Гвельфы и гибеллины во Флоренции. М. : Наука, 1959. С. 26.

²¹ Макиавелли Н. История Флоренции / Перевод Муравьевой Г. М.: Издательство «Э», 2016. 459 с.

гібелінів, як найбільшу смуту у Флоренції коли небудь. Тому в Історії Флоренції Макіавеллі практично не зачіпає внутрішньо соціальні переходи, конфлікти, мотиви нобілів і пополанов, що є чи не найголовнішим у питанні про глибинні причини конфлікту, і постійно критикує і звинувачує у всьому партію гібелінів, не враховуючи того факту, що як нам відомо з інших джерел, одні і ті ж сім'ї у Флоренції неодноразово переходили з однієї партії в іншу. Що стосується безпосередньо написання джерела, то спочатку слід сказати, що Макіавеллі займав в уряді Флоренції кілька посад, найбільш значуща з яких – секретар другої канцелярії, що відповідала за дипломатичні зв'язки республіки. 8 листопада 1520 року Макіавеллі отримав замовлення Флорентійського університету, очолюваного кардиналом Джуліо Медічі²², на написання історії міста. Закінчена робота була офіційно представлена замовнику, який став на той час Папою Климентом VIII, в травні 1526 року.

«Флорентійська історія» написана Маліспіні²³ дозволяє вивчити наше питання з точки зору очевидця боротьби гвельфів і гібелінів у Флоренції. Сам Маліспіні безпосередньо брав участь в тих подіях і його рід зараховувався до партії гвельфів. Найбільш докладні, описані до найдрібніших подій Маліспіні дає розповідаючи про фінальну стадію боротьби гвельфів і гібелінів у Флоренції, тобто 70-х роках XIII століття та роль в ній самого Данте²⁴. Це можна зрозуміти, тому що Маліспіні народився близько 1220 року²⁵ і до цього моменту він вже повністю знав про всі події того часу. В цілому Маліспіні практично не розповідає про причини початку конфлікту, за виключення смерті мессера Буондельмонте²⁶, та практично не розкриває соціальний характер боротьби. Він хронологічно описує події, що відбувалися у Флоренції і дає їм свою оцінку.

²² Гуковский М. А. Итальянское Возрождение, Л.: ЛГУ, 1947. С. 266.

²³ Маліспіні Р. Флорентійська історія / Перевод Дживелегова А. М.: Польза, 1931. 196 с.

²⁴ Маліспіні Р. Флорентійська історія / пер. Дживелегова А. М.: Польза, 1931. С. 166.

²⁵ Баткин Л. Гвельфы и гибеллины во Флоренции. М. : Наука, 1959. С. 11.

²⁶ Маліспіні Р. Флорентійська історія / пер. Дживелегова А. М.: Польза, 1931. С. 37.

В підсумку, література, присвячена Данте, практично неозора. Щоб охарактеризувати динаміку вивчення і осмислення текстів Данте, що веде до сучасного історико-філософському розуміння цих текстів, ми можемо виділити кілька принципових етапів розвитку дантології. В якості першого етапу виділяється рання біографічна коментаторських традиція, що виникла відразу ж після смерті Данте. Один з перших коментарів до Комедії був складений сином Данте Якопо Аліг'єрі. Слідом за ним і аж до початку XVI століття з'явилося кілька десятків коментарів до Комедії, серед яких найбільшим авторитетом користувався коментар Франческо Ландіна, витриманий в неоплатонічну дусі. Ранню коментаторських традицію характеризує, перш за все, інтерес до дантівські алегорій – тобто Комедія розумілася як іносказання. Саме тоді, в середині XV століття виникає «історико-філософське» сприйняття текстів Данте, Комедію коментували у флорентійських церквах найвизначніші гуманісти. Як вже зазначалося раніше, Джованні Віллани започаткував біографічну традицію, але найбільш відома біографія Данте, створена Джованні Боккаччо, в якій він намагався найбільш докладно відобразити всі відомі йому свідоцтва про життя венеціанця, але так як він писав свою працю близько 1350 року, тобто через майже тридцять років після смерті Данте, в біографію поряд з низкою достовірних відомостей увійшло безліч легенд та історичних анекдотів, навколо істинності, яких уже понад століття ведуться дебати серед дантологів.

При написанні даної роботи використовувалися наступні історичні методи: історико-порівняльний метод, метод історичної періодизації, історико-типологічний метод. Більшою мірою в вирішенні задач поставлених перед роботою використовувався історико-порівняльний метод за допомогою якого історичних було проаналізовано та порівняно найбільш економічно розвинуті міста сучасної Італії – це Пізу, Геную, тощо. Також слід виділити такі використані методи:

- Індуктивний метод – який слугує базою для розробки всього дослідження, адже на основі співставлення інформації, отриманої під час роботи, можна зробити низку логічних висновків, які гуртуються на отриманих з джерел фактах;

- Дедуктивний метод є одним з ключових, адже часто джерело хоча і містить нам потрібну інформацію, проте вона не є основою для складання цього джерела.

Наукова новизна даної теми полягає у: По-перше, в аналізі економічних та політичних процесів у Флоренції 13 століття для того, щоб зрозуміти, як саме місто та навколишнє середовище має вплив на конкретну людину. По-друге, це зіставлення різних думок і гіпотез щодо світосприйняття Данте та його політичної думки. По-третє, спроби віднайти причино-наслідкові зв'язки та мотиви Данте, враховуючи економічні, соціальні та політичні мотиви

Структура дипломної роботи обумовлена метою, предметом і завданнями дослідження. Робота складається з:

1. Вступу, в якому розглянута актуальність, мета і завдання роботи, а також огляд використаних джерел і літератури, наукової новизни.

2. 3-х розділів, які присвячені вивченню економічних та політичних аспектів у розвитку Флоренції в період 13 ст.; життя Данте Аліг'єрі, його творчість та політична кар'єра; вплив Флорентійського періоду на становлення особистості Данте.

3. Висновків, де підведені всі підсумки дослідження, і також дані відповіді на проблемні питання поставлені в перед роботи

Розділ 1. Основні процеси в розвитку Флоренції періоду XIII століття

1.1 Економіка Флоренції у XIII ст. і супутні їй фактори

Італія початку 13 століття характеризується як географічною і політичною роздробленістю, так і лінгвістичною неоднорідністю. Сильні і слабкі сторони Італії становили її міста, де традиції міської культури в ній ніколи не вмирили і при перших можливостях відроджувалися ремеслом і торгівлею. Неаполь дійсно був столицею королівства і за його корону йшла довга боротьба європейських правителів. Рим все ще претендував на статус всесвітньої столиці, де коронувалися імператори. Загалом, Італія була центром зіткнення багатьох інтересів, через одночасно зростаючої як і економічної, так і політичної сили, яка була зосереджена в містах, які ніяк не хотіли підкоритися один іншому, тобто об'єднатися. Єдність країни так і не було досягнуто, Італії як єдиної держави фактично не існувало. Але з іншого боку, в цей же час виникають перші в Європі банки, зростає багатство, найстійкішою валютою стає флорин – золота монета, що зберігає пам'ять про своє рідне місто – Флоренції²⁷.

В період консульського режиму в Флоренції переважали благородні фракції, так звані «суспільства Веж», підтримувані духовенством і найбагатшим класом торговців. При цьому акцентується увага на політиці територіальної експансії: війна проти Гуїді (війна, відома як Монтедікросче), що з перемогами відкривала шлях до Пізи, а також завоювання Емполі (1182 г.) і Романью з проникненням в Муджелло (1184 г.). Між 1197 та 1203 роками місто зміцнило свій контроль в сільській місцевості з деякими енергійними військовими діями, особливо в нижньому Вальдарно (стратегічно важливим для доступу до річки) і в Вальдельсе (важливим для контролю Via Francigena). У 1202 році після довгих років облоги було взято місто Семіфонте, яке було повністю стерто з лиця землі і де була накладена заборона на будівництво. З захопленням Семіфонте Флоренція завдала серйозного удару по могутності Альберті, головного ворога

²⁷ Макиавелли Н. История Флоренции / Перевод Муравьевой Г. М.: Издательство «Э», 2016. С. 53

флорентійського експансіонізму, яке зробило Вальдельсу своєї цитаделлю, замінивши феодальну владу і контролюючи доступ до Віа Франчіджена.

На початку XIII століття Флоренція ознаменувався не найкращими часами. В основному це проявлялося політичними конфліктами між флорентійською аристократією і великими сім'ями: протистояння гвельфів проти гібелінів, потім, за часів Данте – чорних гвельфів проти білих гвельфів. Лише з середини XIII століття було відзначено динамічний економічний підйом, який свідчить новими досягненнями в економіці, культурі та мистецтві. Цей період призвів Флоренцію періоду Данте до одного з найбільших торгово-промислових і банківських центрів середньовічного Заходу. Саме тоді місто досягає рівня своїх конкурентів – Пізи, Генуеї, Венеції. Флоренція за чисельністю населення приблизно в 100 тис. осіб входить в четвірку найбільш населених міст Італії, поряд з Венецією, Міланом і Генуєю. Флоренція розташована в глибині Італії, не маючи виходу до моря і флоту, але, незважаючи на не вигідне географічне положення, вона займала провідні місця за виробничими показниками²⁸.

Чималу роль в економічному підйомі Флоренції грав успіх у виробництві вовняного сукна. Як вказує А. Л. Доброхотов, сукнярство було важливою складовою економічного підйому, з-за якої видозмінювалися і інші галузі Флорентійської республіки²⁹.

Варто відзначити, що область активної господарської діяльності набувала все більшого значення, з чим з'являлися нові групування, які були зацікавлені в розширенні бази конституції. Так і з'явилася ще одна боротьба, яка протягом XIII століття боролася за розширення конституційної бази. За умовами техніки і ринку, виробництво вовняних матерій стало неможливо, особливо в рамках домашнього або дрібного ремісничого виробництва. Уже одна необхідність відразу закуповувати за кордоном великі партії вовни вимагала великого

²⁸ Антонетти П. Жизнь Флоренции во времена Данте. С. 11

²⁹ Доброхотов А. Л. Данте Алигьери. – М.: Мысль, 1990. – С 14

капіталу і тому стали організовуватися два типи підприємств: частиною як домашнє виробництво, частиною як мануфактура³⁰.

Флоренція була маєтна не тільки торгівлею і ремеслами, а й прославилися по всій Європі як банкіри, позикодавці, лихварі³¹. Саме розвиток міста, ремесла і торгівлі зумовило і появу складної грошової системи на основі золотого флорина. До 1237 року венеціанці, які не мали власної грошової одиниці, користувалися пізанської маркою. Срібний флорин відомий з 1182 року. Тоді він коштував 12 динарів і називався також «grosso». З 1252 року карбування срібного флорина була припинена, йому на зміну прийшов золотий. Саме цей рік відкриває історію самої знаменитої флорентійської монети – золотого флорина, символу економічної могутності міста і гордого виклику конкурентам (перш за все Генуї і Венеції, монети яких до того часу панували на внутрішніх і зовнішніх ринках). На лицьовій стороні монети зображений святий Іоанн Хреститель, на зворотному – квітка лілії. Золотий флорин, можна сказати, став офіційною грошовою одиницею Флоренції. Стабільний протягом всього XIII і майже всього XIV століття, золотий флорин швидко стає грошовим еталоном, причому не тільки в Італії, але по всьому середньовічному Заході. Образно висловлюючись, це долар Середньовіччя. Його використовували представники найрізноманітніших громадських і професійних груп (м'ясники, торговці і т. Д.), Заможні приватні особи (нотаріуси, лікарі, шкільні вчителі)³².

Поряд з розвитком торгівлі і ремесла прогресує урбаністичне і демографічне зростання міста, останнє не через природній приріст, а через зростаючу міграцію з сільської місцевості, що і стало основою цього економічного зростання. Мігранти, представники сільського середнього класу, що утворився в результаті загального економічного розвитку, проживали в міських районах, близьких до сільської місцевості, з якої вони прибули. До того ж постійно збільшується потік людей із сільської місцевості, часто якісних

³⁰ Дживелегов А. К. «Данте Алигьери. Жизнь и творчество» ОГИЗ. М., 1946. С. 38

³¹ Голенищев-Кутузов И. Н. Жизнь Данте и его малые произведения // Данте Алигьери. Малые произведения. — М., 1968. С. 21

³² П. Антонетти.: П жизнь Флоренции во времена Данте. С. 93

іммігрантів з капіталом і сильним духом ініціативи, за короткий час помножив би населення і економіку міста. Але був також великий попит на дешеву робочу силу, що призводило до міста натовп найманих робітників, яким не знайшлося місця у Флоренції, через що вони тіснилися в «бідні села», тобто густонаселені пункти поблизу входів у міські стіни³³. Також чисельність населення зростала завдяки численній домашньої прислуги. «В економічному і юридичному відношенні сім'я мала в своєму складі також осіб, вільних або невільних, що підпорядковувалися голові сімейства інакше, ніж ті, кого пов'язували з ним узи кровної або шлюбного спорідненості».³⁴ Міська чи сільська за походженням, прислуга складалася майже виключно з жінок. Служниці повністю залежали від доброї волі свого господаря, і були змушені терпіти фізичні покарання і сексуальні домагання хазяїна і його синів. Її єдина надія – на хазяйську щедрість при складанні ним заповіту або при її вступі в шлюб. Єдина гарантія, що не закріплена законом, але освячена звичаєм: домашня прислуга залишалася в будинку господаря до глибокої старості, іноді мала право бути похованою в його сімейному склепі. В іншому ж ніщо не обмежувало тривалість і тяжкість роботи домашньої прислуги, що не прикрашав незручностей її убогого ложа, необхідності служити без докорів і скарг, відсутності юридичної можливості звільнитися від опіки господаря (побіжний слуга піддавався жорстоким покаранням). Закон від 1289 року дав особисту свободу кріпакам, але не скасував неволю. Починаючи з епохи Данте (можливо, він був серед тих, хто голосував за цей закон), у Флоренції існувала справжнісінька работоргівля. Невільників привозили з Мавританській Африки, зі Сходу (з Греції і Туреччини), з Криму. Живий товар постачали генуезці і венеціанці. Правда, у Флоренції часів Данте чисельність невільників ще не була настільки велика, якою вона стане в середині XIV століття.

Таким чином, на протязі довгого часу чисельність населення Флоренції відставало від своїх сусідів і суперників, особливо від Пізи, що була в XII -

³³ Franco Cardini, *Breve storia di Firenze*, cit., pag. 49

³⁴ Цит. за: П. Антонетти.: *П жизнь Флоренции во времена Данте*. С. 50

початку XIII століття найбільшим за чисельністю населення і найбільш процвітаючим містом Тоскани. Однак Флоренція подолати відставання за кілька десятиліть. За даними деяких дослідників, маючи в кінці XII століття 15-тисячне населення, вона на початку XIII століття досягла приблизно 50 тисяч мешканців (цифра, що представляється багатьом історикам завищеною), а близько 1260 року – 75 тисяч, в 1280 році – 85 тисяч і, нарешті, на початку XIV століття – 100 тисяч осіб. Тим самим вона випередила всі тосканські міста (Сієна в 1328 році нараховувала 50 тисяч жителів, Піза в 1293-м – 38 тисяч, Лукка – 23 тисячі, Прато – 20 тисяч осіб). Вона встала в ряд найбільш населених міст Північної Італії (Мілан - 65 тисяч жителів, Генуя – 60 тисяч, Флоренцію випереджала лише Венеція з більш ніж 100 тисячами жителів)³⁵. Саме сприятлива кон'юнктура, що склалася внаслідок економічного розвитку, зростання чисельності населення і розширення території міста зробила Флоренцію часів Данте одним з найважливіших центрів всього середньовічного Заходу, а цікавий для нас період – одним з найбільш вдалих в її демографічній історії.

Середина XIII століття ознаменувалася широкомасштабним будівництвом, не дивлячись на політичні конфлікти та інші аспекти. Будинки і палаци з тесаного каменю поступово замінювали дерев'яні та цегляні споруди. У роки молодості Данте місто теснилося всередині стін, побудованих в 1172-1174 роках. Але він мав досить значні розміри в порівнянні з Флоренцією, яка колись містилася всередині давньоримських стін, майже втричі перевершуючи її. У міста було п'ять воріт, воно ще не захопило лівий берег річки, хоча перші поселенці там вже з'явилися. Саме всередині цього другого поясу укріплень піднялися сто п'ятдесят веж, окремі з яких височіли на 130 ліктів (більше 75 метрів), а також численні палаци, в тому числі і Палац капітана народу (який потім стане Палацом подеста, а пізніше отримає назву Барджелло). По обох берегах Арно були побудовані три нових моста (Алла Каррайя, між 1218 і 1220 роками; Рубаконте, на ім'я подеста, в 1237 році; Санта Тринита, в 1252 році). Таким чином, Флоренція зі своїми

³⁵ Pampaloni G. Firenze al tempo di Dante. Roma, 1973. P. XVII.

чотирма мостами (четвертим був той, який нині називається Понте Веккьо, «Старий міст») набагато випереджала Париж Людовіка Святого, де таке споруда була лише одна.

Варто відзначити чималу кількість побудованих храмів, які є вінцем культури Флоренції і по сьогоднішній день: Санта Кроче, Санта-Марія Новела, Сантиссима Аннунціата, Карміне, Оніссанті. Розвивалися і прибережні до храмів місця - вулиці ставали пряміше і ширше, площі - рівніше і просторіше. Що важливо, саме в цей період Флоренція ввела нововведення - мощення вулиць великими кам'яними плитами³⁶. Таким чином, Данте довелося стати свідком незвичайного росту свого рідного міста. Розвиток містобудування у Флоренції був настільки швидким, що за одне століття довелося звести два пояси оборонних споруд³⁷. Також варто згадати нові релігійні ордена (францисканці, домініканці, августинці, кармеліти) зіграли важливу роль в останній реорганізації середньовічного міста. Домініканці, що поселилися у Флоренції в 1221 році в невеликій церкві Санта-Марія-делле-Вінье, вперше розширили свій монастир в 1246 році, а потім в 1278 році почали будівництво нинішнього будинку. Перша францисканська церква, присвячена Святому Хресту (звідси і назва церкви), датується другою чвертю тринадцятого століття і в 1295 році була перебудована, як ми бачимо сьогодні. Те ж саме відбулося з августинцями Санто-Спіріто, які оселилися в самому серці Ольтарно в 1259 році, а потім розширили свій монастир в 1296 році. На додаток до реструктуризації попередніх церков нові релігійні організації створили великі монастирі, повний кабінетів і робочих кімнат; вони організовували громадське життя міського населення, грали політичну і культурну, а також релігійну роль. Разом з новим собором Санта-Марія-дель-Фіоре, будівництво якого почалося в 1294 році, великі церкви, зведені релігійними орденами в останні десятиліття тринадцятого століття, становили найбільш важливі зразки готичної релігійної архітектури у Флоренції.

³⁶ П. Антонетти.: П жизнь Флоренции во времена Данте. С. 46-47

³⁷ П. Антонетти.: П жизнь Флоренции во времена Данте. С. 45

Варто відзначити, що політична ситуація впливала і на вигляд міста: в 1250 році, щоб поставити під сумнів могутність аристократії, було вирішено обмежити висоту всіх будинків-веж п'ятдесятьма ліктями, що прирівняне до 30 метрів. Крім того, сталося це звичаєм, що партія, яка перемогла в політичній боротьбі, руйнувала будинки представників переможених. Наприклад, в 1248 році гібеліни знесли вежі переможених гвельфів, а через десять років ситуація обернулася в зворотну сторону: гвельфі знесли частину веж гібелінів, в подальшому, використовуючи камені від веж як будівельний матеріал для зведення муру на лівому березі Арно з воротами Сан-Джорджо³⁸.

Флоренція періоду 13 століття є динамічним містом, що піднесло її до економічного прогресу. Економічний розвиток і зростаюча роль Флоренції провокує характерне явище урбанізації, яка розвивалася не тільки імміграцією робочої сили із сільської місцевості, а також від проживання в місті власників, поміщиків і власників феодальних прав, а також ремісників, суддів, адвокатів та нотаріусів з інших міських центрів.

Таким чином, Флоренція, де Данте народився і провів першу частину життя не місто, яке виділяється величиною своїх пам'ятників і пишністю будівель. Його історичний конкурент - Піза, за кількістю, розміром і багатством будівель надав зовсім інший погляд. Флоренція, однак, була не маленьким містом, що доводить зростаюча чисельність, яка до кінця XIII століття налічувала до ста тисяч жителів. Розвиток, активної господарської діяльності, банків привели Флоренцію до одного з найчудовіших міст в Європі. Саме тоді було зведено більшість храмів, які досі викликають наше захоплення: Санта Кроче, Санта-Марія Новела, Сантиссима Аннунціата, Оніссанті, Карміне, Санто Спиріто, а також палаци знатних родин. Місто активно розширюється, споруджуються нові мости і вводяться нововведення – мощення вулиць великими кам'яними плитами.

³⁸ П. Антонетти.: П жизнь Флоренции во времена Данте. С. 47

1.2 Політичне життя Флоренції XIII століття

На кінець XII століття Флоренція стає важливим центром в утвореному між тосканськими містами в Сан-Джинезіо (1197 г.) союзом, а після смерті імператора Генріха VI змінюється вектор, де Флоренція позиціонує себе з антиімперськими і пропагандистськими цілями. Таким чином, місто стає центром нової політичної системи, а гвельфів, тепер поширені в Тоскані. В кінці XII століття через імміграції знаті і сільських жителів з сільської місцевості та в силу розвитку ремісничої діяльності Флоренція виходить за межі римських стін; в той же час, що стосується більш складних вимог зовнішньої політики і забезпечення неупередженості в управлінні, консули замінюються новим режимом Подести (1193 г.), який за допомогою концентрації повноважень реалізує для розвитку, досягнутого міські збори, а також ефективно розширення народного представництва.

Важливим аспектом в структурі Флоренції і на чому варто зосередитися спочатку – це те, як функціонувало її уряд, до складу якого входив і сам Данте як пріор. Саме пріорат служив найбільш солідною, хоча і не первинною, основою флорентійської демократії з 1282 року. Зі скасуванням в 1283 році Ради чотирнадцяти пріорів стали вищим органом влади. Спочатку представляючи три старших цеху (Каліман, Лана, Камбіо), на яких зосереджувалась економічна могутність Флоренції, а пріорів незабаром стали висловлювати інтереси семи старших цехів. Числом три, потім шість, а пізніше дванадцять, пріорів вибираються за територіальним принципом – по сестьере. Виборча система виключає як представників аристократії, так і простого народу. Головна умова обрання до складу пріорату – приналежність до одного з цехів. Діяльність пріорів проходить під знаком цілковитої колегіальності: вони разом живуть, перший час в досить скромному будинку, а з 1301 року в спеціально побудованому палаці, який згадувався раніше. Вони не мають права приймати в палаці кого б то не було, крім як для публічної аудієнції, і виходити з нього, за винятком форс-мажорних випадків, надзвичайних обставин і в супроводі значної варті. Повноваження пріорів дуже широкі: політичні (скликання рад, арбітраж серед

магістратів), правоохоронні (покарання злочинців, зміщення суддів, нотаріусів та навіть капітана народу), дипломатичні (прийом послів)³⁹. Саме з побоювання, що ці могутні, наділені великими повноваженнями пріори стануть загрозою для Республіки, їх вибирають терміном всього лише на два місяці; вони не можуть бути переобраними на цю посаду протягом наступних двох років. Вони не повинні належати до однієї корпорації (по одній людині від цеху) або однієї сім'ї.

Якщо пріори є приблизно тим, що ми називаємо виконавчою владою, то законодавча влада у Флоренції часів Данте розосереджена по кількох порадах. Найбільш важливі – Рада подеста, Рада комуни і Рада народу. Сама назва показує, що Рада подеста призначена для надання допомоги подеста у виконанні ним своїх повноважень. Ця посада, що з'явилася в Північній Італії в середині XII століття, у Флоренції була введена в 1207 році⁴⁰. Як правило, подеста мав солідні знання в області права, завжди в оточенні суддів і нотаріусів, під захистом значної особистої охорони, він обирається спочатку на рік, а з 1290 року – лише на шість місяців. Його роль значна, хоча його повноваження помітно обмежені такими державними інститутами, як капітан народу і колегія пріорів. Він з тих, кого побоювалися, бо мав великі повноваження в сфері правосуддя і охорони громадського порядку. При певних обставинах він міг навіть командувати армією Флорентійської республіки. У міру розвитку інститутів Флорентійської республіки з XIV століття сфера компетенції подеста буде обмежена судовими функціями, при виконанні яких його влада була практично необмежена.

З першої половини XIII століття у Флоренції наростали причини для політичної боротьби. Змінювалися приводи для конфлікту, склад його учасників, але сам він тривав із завзятістю феодальної ворожнечі, родової непримиренності⁴¹. Дворяни, оселившись у Флоренції, швидко пристосувалися до міського середовища. Виходячи з досвіду, дворяни будували свої будинки з міцними вежами, так що вони мали вигляд маленьких замків. Бойовий досвід

³⁹ П. Антонетти.: П жизнь Флоренции во времена Данте. С. 67

⁴⁰ П. Антонетти.: П жизнь Флоренции во времена Данте. С. 70

⁴¹ Дживелегов А. К. Данте Алигнери: Жизнь и творчество. М., 1946. С. 67-68

лицарів був дуже корисний місту, і вони ніколи не відмовлялися від участі у військових підприємствах Флоренції, але натомість вимагали частку у владі. В силу закономірності, городяни менше довіряли тим дворянам, чий будинок підносилися як вежі, які захищали їх житла. З іншого боку, і у дворян, нагромаджувалося все більше невдоволення через умови земельної позики, пропоновані флорентійськими купцями. Як правило, в ситуаціях, де існує невдоволення, потрібно лише привід, щоб створити конфлікт. Таким приводом стали суперечності гвельфів з гібелінів. Хроніст Діно компанії 1215 року пише про причини розбіжностей: «... І причиною було те, що один з молодих дворян в місті на ім'я Буондельмонте деї Буондельмонті обіцяв взяти в дружини дочку мессери Одеріго Джантруфетті. А потім, коли він проходив один раз повз будинок Донаті, знатна дама мадонна Альдруда, дружина мессери Фортегуерри Донаті, у якій були дві дочки, дуже красиві, побачила його з балкона свого палацу. Вона покликала його і, показавши йому одну зі згаданих дочок, сказала: «Кого ти береш в дружини? Я готувала тобі ось цю». Коли він пильно подивився на дівчину, вона йому дуже сподобалася. Але він відповів: «Я не можу тепер зробити по-іншому». На це мадонна Альдруда сказала: «Можеш; пеню за тебе заплачу я». Тоді Буондельмонте сказав: «Я згоден». І заручився з нею, відмовившись від тієї, з якою був заручений раніше і якій присягнув. Тому, коли мессер Одеріго журився серед рідних і друзів про те, що трапилося, вирішено було помститися, напасти на нього і піддати образи. Почувши про це, Уберти, дуже знатна і могутня родина, родинна Одеріго, стали говорити, що краще його вбити: ненависть буде однакова, раять його або вб'ють; зробимо, а там буде видно. І належало вбити його в день весілля. Так і вчинили. Ця смерть внесла поділ серед громадян: по обидва боки тісніше згуртувалися рідні і друзі, і вказаний поділ тому так і не скінчився. Він породив багато смут, убивств і усобиць в місті»⁴². Таким чином, хроніст описує поділ Флоренції на гвельфів і гібелінів, яке пішло від весілля Буондельмонте і саме в 1215 році. Варто

⁴² Макьявелли Н. История Флоренции; пер. с итал. Н. Я. Рыковой. – Л. : Наука, 1973. С. 53

зазначити, що протистояння між Буондельмонті і Уберти спочатку не виходили з дворянського оточення і представляли собою серію фактів феодальної родової кровної помсти. Розбрат між Буондельмонті і Уберти у Флоренції довго був позбавлений будь-якого політичного зерна, але протиріччя між сім'ями було вигідно показати у вигляді політичного конфлікту. Так, до середини 13 століття Флоренція була розділена внутрішньою боротьбою між гібеллинами, прихильниками імператора Священної Римської імперії і гвельфами, за римське папство. Боротьба гвельфів і гібелінів, по суті, зводилася до того, що зміцнілі італійські міста-комуни не бажали бути підвладними імператорам священної Римської імперії, до складу якої входила Італія, вважаючи за краще протекторат Папи.

Вперше гасла «гвельфів» і «гібелінів» прозвучали у Флоренції в 1240 році, але перші фактичні зіткнення відбулися в 1246 році, коли Фрідріх II вирішив відправити в місто свого рідного сина Федеріко д'Антіохію підтримати партію гібеллинов. Сім'я Уберти як і раніше стояла на чолі гібеллинов і намагалася перетягнути на сторону симпатії імператора і капітали флорентійців. У 1248 році Фрідріх Антіохійський придушив спробу повстання гвельфів, після чого гвельфів були вигнані, залишивши місто в руках гібеллинов, зокрема сім'ї Уберти. Тим часом вигнанці гвельфів розселилися по сільській місцевості, підтримуючи столицю, престиж і контакти з папською курією⁴³. Хоч вигнання 1248 року було першим і воно тривало недовго, імператор Фрідріх помер в грудні 1250 року і гвельфів, зібравши сили, негайно пішли на Флоренцію, куди їх закликало більшість пополанов. Таким чином, спираючись на широкі пополанські маси, гвельфі провели першу серйозну конституційну реформу (*primo popolo*), яка була викликана необхідністю зміцнити коаліцію господарських з'єднань, а також на ослаблення позицій дворянства. Виходячи з цього, дворянам було заборонено мати вежу вище, ніж в 50 ліктів висоти. Міське населення ділиться по кварталах з «вождем народу» (*capitano del popolo*) і радою

⁴³ Дживелегов А. К. «Данте Алигиери. Жизнь и творчество» ОГИЗ. М., 1946. С. 9

з 12 старійшин на чолі. Зроблено таким чином перший крок до встановлення рівноправності між купцями і ремісниками. Наростаюча ситуація позначила все більшу недовіру до аристократичного класу, будь то гвельфів або гібеліни, з цієї причини, хоча флорентійські простолюдини були вірні в союзі з папством, вони не соромилися називати себе Гвельфи.

Суперники в економічній сфері – Сієна і Піза, а також ворожість вигнаних гібеллинов були силами, які об'єдналися у війні проти Флоренції. Вирішальний момент якої настав 4 вересня 1260 року в битві при Монтаперті на березі Арбії, де гвельфи зазнали катастрофічної поразки (Джівігелов). Гібеліни повернули місто в своє панування і зробили ряд дій, спрямованих проти гвельфів: вигнання, конфіскація товарів і руйнування будинків знаті і представників гвельфів. Ці події відбилися на обличчі міста, оскільки після поразки гвельфів Флоренція впала зі свого гегемонистського положення в Тоскані на користь конкуруючої Сієни і Пізи. Якщо ми будемо мати на увазі, що фракційна боротьба між гвельфами і гібеллинами велася у Флоренції, в цей час вона була обмежена між групами магнатів і популярними класами, які хотіли світу. Всі флорентійці, але особливо представники популярних класів, було запалено сильними почуттями місцевого патріотизму, громадянина. Фракційна боротьба між гвельфами Флоренції і гібелінами Флоренції перетворилася в боротьбу між Флоренцією і Сієною та союзниками гібеллінів Сієни, перш за все короля Манфреді. Таким чином, в результаті Монтаперті, флорентійський гвельфізм, як носій, хоча і невдалий, суперництва проти Сієни, був безперечно ототожнений з флорентійським патріотизмом, в той час як тінь зради обрушилася на флорентійських гібеллінів, які проникли у місто та скористалися причинами свого тимчасового політичного щастя від його поразки.

У розгорнутій боротьбі папа традиційно виступав за ослаблення феодальної залежності міст від імператорського деспотизму, піклуючись в той же час про зміцнення своєї, духовної влади. Імператори, прагнучи придушити політичну свободу в міських громадах, заохочували вільнодумство і навіть еретичні настрої, оскільки це служило благодатним ґрунтом для зростання

опозиції влади церкви. Таким чином, прихильники імператорів, гібеліни, частіше належали до родовитої аристократії і були людьми вільнодумцями, але деспотичними в політичних питаннях. Гвельфи, підтримували папський престол, були вихідцями з народу і ставилися значно суворіше до релігійних питань, проте дотримувалися демократичних поглядів в області політики⁴⁴. Що важливо, гвельфів нерідко визнавали верховними резидентами своїх міст королів і принців французької крові, яких їм рекомендував папа, тим самим намагаючись знайти автономію під протекторатом святого отця. Прикладом такого судження є початок 1263 року, коли папа Урбан IV почав забороняти торговців і банкірів з міст гібелінів, спочатку сіенцев, а в березні 1263 року також ще і флорентійців; і незабаром після цього (червень 1263 г.) папа повідомив, що він обрав графа Провансу, Карла Анжуйського, брата короля Франції, королем Сицилії, оголосивши, таким чином, про його експедиції в Італію, щоб повалити короля Манфреді - главу італійських гібелінів⁴⁵.

Як вже зазначалося раніше, за цією політикою стояли економічні та торговельні інтереси міст і міського патриціату. В такому випадку Флоренція була б пов'язана з ринками і кредитами у Франції, і відлучення від церкви, яке папа міг накласти на місто (інтердикт), завдав би страшний удар торговим шляхам республіки на заході Європи і підірвав її фінанси і промисловість⁴⁶. У Флоренції кожен немовля своїм народженням був як би зумовлений стати членом однієї з двох ворогуючих партій. Прихильність до гвельфів найбільш впливових громадян Флоренції – великих купців, промисловців, банкірів, юристів - пояснюється, перш за все, їх прагненням відстояти свою економічну, а, отже, і політичну незалежність від однієї з найбільш могутніх сил тодішнього світу – імперії. Гвельфи Флоренції шукали опори в папському Римі, а з 1266 року і в Неаполі, де запанувала династія Анжу, ворожа імперії. Флорентійська синьйорія прагнула також зберігати найкращі відносини з французькими

⁴⁴ Божественная комедия / Данте Алигьери; — Москва.: 2018. С. 8

⁴⁵ Малиспіни Р. Флорентійска история / пер. Дживелегова А. М. : Польза, 1931. С. 170

⁴⁶ Голенищев-Кутузов И. Н. Жизнь Данте и его малые произведения. — М., 1968. С. 17

королями, так як була пов'язана тисячами уз і фінансовими інтересами з Францією. На її території схрещувалися до того ж торговельні шляхи до Фландрії, Бургундії і Англію, які поставляли сировину і були ринками збуту для флорентійських торгово-промислових компаній⁴⁷.

Політична ситуація Флоренції знову змінилася, але вже не без зовнішніх втручань. Так, в 1266 році відбулася битва між військами гвельфів Карла Анжуйського і гібелінами Манфреді в Сицилії. Поразка і смерть останнього привели до Анжуйському завоюванню Сицилійського королівства, що і вплинуло на хід подальших подій: звістки про те, що Манфреді зазнав поразки в битві при Беневенто було досить, для народного повстання проти гібелінів, які були остаточно вигнані з Флоренції. Тому кількість прихильників гвельфів зростала в тому числі і завдяки призначенню мером самого Карла Анжуйського з 1267 року народ і Партія гвельфів все ще залишалися окремими утвореннями. Новий шанс у гібелінів у вигляді повернення на батьківщину з'явився лише в 1280 році, завдяки миру, укладеному за посередництва кардинала латиноамериканця Малабранкі Орсіні. З огляду на прихід до влади нового імператора Рудольфа Габсбургського, стабілізацію влади гібелінів в Романьї з Гвідо да Монтефельтро і сіцилійська вечірня проти Карла Анжуйського в Сицилії. Але незабаром доля в Італії, здавалося, знову посміхнулася гібелінам, розпалювання напруженості між фракціями. У Флоренції Пополо скористався цим, завжди в прихованому конфлікті з аристократією, яка домоглася інституційних змін між 1282 і 1284 роками без серйозних потрясінь, таких як: установа коледжу шести осіб гонфалонера, обраного, ради, збройних відомств, а також для того, щоб їх представники входили до ради подеста. Таким чином, голос професійних організацій був посилений не без підтримки деяких сімей гвельфів, підприємців і банкірів.

У битві при Кампальдіно 11 червня 1289 флорентійському гібеллінізму як політичній силі, яка виступала під власним прапором, прийшов кінець. Гвельфи

⁴⁷Голенищев-Кутузов И. Н. Жизнь Данте и его малые произведения. — М., 1968. С. 35

вирішили підрубати самі корені гібелінів, її багаті господарські ресурси. Майна гібелінів, в тому числі знаті, були конфісковані на користь держави і потім продані з молотка. Їх будинки-фортеці в місті – зруйновані вщент. На місці міцного замку родини Уберти деякий час по тому, коли простір, займаний ними, було очищено до уламків, розбили майдан, славному понині площа Синьйорії. Перемога над гібелінами відразу принесла плоди. Очистилися дороги, пожвавилася торгівля. Джованні Віллани радісно повідомляє про життя у Флоренції після вищевказаної перемоги в свою хроніку: «Від вищевказаної перемоги місто Флоренція дуже піднявся і досяг прекрасного і щасливого положення, кращого, в якому він був аж до цього часу. У ньому дуже збільшилися і населення, і багатство, бо всякий наживав всілякою торгівлею, ремеслами і заняттями. Так він продовжував жити в мирному й спокійному стані багато років, піднімаючись з кожним днем. І з нагоди радості і хороших справ щорічно в день першого травня складалися дружини і компанії благородних молодих людей, одягнених у все нове, які влаштовували намети, покриті сукнами і легкими тканинами і обгороджені дошками в багатьох місцях міста. Те ж робили пані та дівчата. І ходили по всьому місту з пристойними танцями, з'єднавшись з дамами, з музикою і з вінками з квітів на головах, в іграх і в веселощі, збиралися на бенкети і вечірки»⁴⁸.

Паралельно цим подіям, в сімдесяті роки XIII століття відбувається швидке збагачення і посилення «жирного народу». Невідповідність між його реальною могутністю і малою часткою участі в управлінні міста не могло не проявитися. Загострення це протікало на перших порах підспудно і насилу виявляється в джерелах⁴⁹. Тільки 1280 р флорентійські пополани змогли використати конфлікт між гвельфською і гібеллінською знаттю і суперництво між Карлом Анжуйським і римською курією в свою сторону: за допомогою папського легата кардинала Латино Франджіпані було створено уряд «Чотирнадцяти», в якому їм належало

⁴⁸ Цит за: Дживелегов А.К.: "Данте Алигери. Жизнь и творчество" (новая жизнь)

⁴⁹ Данте и его время. Поэт и политика / Л. М. Баткин; Предисл. В. Рутенбурга ; Академия наук СССР. - М. : Наука, 1965. – С. 80

більшість місьць. «Мир» кардинала Латино означав кінець панування нобілів з гвельфський партії, привів до влади пополанів, підготував створення пріорату. Створений в червні 1282 р вища політична рада старших цехів – пріорат з першого дня свого існування почав діяти від імені всієї комуни, видавати обов'язкові для всіх городян постанови і, відтісняючи поступово в тінь колегію 14-ти, ставати фактичним урядом Флоренції. Це був радикальний переворот, вістрям своїм націлений проти «грандів» («магнатів»). Так називалося тепер флорентійське дворянство, котре змінило частково свій соціальний образ. Воно увібрало в себе вихідців з «жирного народу» і в той же час втратило чимало знатних прізвищ, які влилися в пополанські ряди, так що шляхетне походження далеко не завжди співпадало відтепер з реальної економічної і політичною приналежністю до нобілітету. Після 1282 р Флоренцією управляли «жирні» пополани. Антімагнатська боротьба незабаром знову посилилася. У відповідь на спробу грандів захопити палац подеста дев'ять молодших цехів отримали право військової організації. Війна з Ареццо погіршила становище пополанських мас, розпалила домагання грандів і зв'язала в один вузол соціальні протиріччя. У 1289 році середні цехи були урочисто включені в число старших, і пополани, згуртувавшись, домоглися прийняття кількох важливих антімагнатських законів. Поряд з цим виникла потреба народу знайти якусь незалежність від магнатів. Так, восени 1293 року відомий вождь народної партії Джано делла Белла домогся прийняття «Установлений справедливості», відповідно до яких представники дворянства були взагалі позбавлені можливості обіймати будь-які б то не було державні посади в республіці⁵⁰. Це була справжня мирна революція, з результатами якої програвші, не хотіли і не могли примиритися. Поки у Флоренції своєю чергою розгорталася репресії проти непокірних дворян, що супроводжувалися, як завжди, руйнуванням будинків, противники народної партії довго і не безуспішно інтригували проти Джано як в рідному місті, так і в

⁵⁰ Данте и его время. Поэт и политика / Л. М. Баткин; Предисл. В. Рутенбурга ; Академия наук СССР. - М. : Наука, 1965. – С. 83

Римі⁵¹. Влітку 1295 року їхні зусилля увінчалися успіхом: делла Белла був відправлений у вигнання, а до «встановлення справедливості» були негайно прийняті поправки, дуже важливі для дворянства: записавшись в одну з ремісничих корпорацій, вони могли відкрити собі доступ до суспільних посад. Флорентійським аристократам доводилося ставати купцями, щоб пробитися до управління містом⁵².

Не менш важлива подія в політичній історії Флоренції сталася 23 червня 1300 року, коли напередодні дня Джованні Баттіста (Іоанна Хрестителя), покровителя Флоренції, в місті відбулася святкова хода за участю представників всіх цехів. Дворян це видовище вивело з себе, тим більше що вони, не вступивши в цехи, не мали права приєднатися до процесії. Все закінчилося великою бійкою під крики дворян про те, що їх, переможців при Кампальдіно, пополани відтіснили від будь-якої влади в місті. Ситуацію ускладнювала й присутність в місті посланця Папи кардинала Маттео аккуаспарта, основною метою «миротворчої» місії якого було домогтися скасування суворого вироку прихильникам партії спини – Донаті. Колегії пріорів проте раз по раз відповідали йому рішучою відмовою, тому, нічого не досягнувши у вересні 1300 відлучивши від Церкви всіх помітних представників міського управління Флоренції і відбув до Риму. Відлучення від Церкви, або інтердикт, було дуже серйозним покаранням для флорентійських купців і банкірів. Суть в тому, що на території, підконтрольній Флоренції, їм не загрожувало нічого, однак для решти католицького світу інтердикт Папи був сигналом до того, що за рахунок відлучених можна непогано пожитися: вони були людьми поза законом, яких будь-хто міг безкарно пограбувати і навіть вбити. Гріхом подібні дії не вважалися, оскільки їх об'єктом були люди, вигнані з лона Церкви. Це створювало потенційну загрозу для флорентійських капіталів і товарів, тому до

⁵¹ Medici D. Op. cit. //Ghibellini... P. 224-225

⁵² Божественная комедия / Данте Алигьери ; пер. с итал. Д. Минаева ; соврем. поэтич. ред. И. Евсы ; предисл. В. Татаринова ; примеч. Т. Шеховцовой. - Москва : Эксмо, 2010. – С. 17-18

Папи Боніфація VIII була відправлена представницька делегація, яка зуміла вимолити у нього призупинення інтердикту⁵³.

Паралельно з цим, останні роки минаючого XIII століття у Флоренції були затьмарені загостренням суперництва між різними впливовими родинами, що призвело до розколу партії гвельфів в цьому місті на два ворожі табори. Цього разу приводом послужила сварка між двома гілками роду Канчельєрі, що жили в невеликому місті Пістоя, неподалік від Флоренції. І ті, і інші Канчельєрі походили від одного предка, але за різними жіночими лініями. Прародительку однієї з них звали Бьянка, тобто «Біла»; інші Канчельєрі стали називати себе Нері, тобто «Чорними». Члени цієї родини мирно уживалися один з одним, поки під час сварки хлопець з Черних поранив одного з Білих. Батько послав сина просити у пораненого їм вибачення, проте гордий представник Білих не задовольнився словесним покаяттям і відрубав кривдникові праву руку, а потім відправив її його батькові з наступним роз'ясненням: «Образи змиваються кров'ю, а не словами». Після цього крові в Пістойї, дійсно, пролилося більш ніж достатньо: місто розкололося на два табори, почалася справжня міжусобна війна. У справу була змушена втрутитися Флоренція; лідерів ворогуючих партій схопили і посадили у флорентійському в'язницю. Це призвело до того, що протистояння пістойських Черних і Білих поступово переплелось з внутріфлорентійськими протиріччями. В даному випадку насіння розбрату впали на благодатний ґрунт: в місті наростало суперництво між двома великими банкірськими будинками – Черки і Спино⁵⁴. І ті й інші були казково багаті, і їх сфери впливу все частіше перетиналися. Спино в цій війні діяли не своїми руками, а через сімейство Донаті, в якому захопив лідерство Корсо Донаті, який відрізнявся блискучими здібностями, неприборканим марнославством і звірячою жорстокістю. Початком розколу в рядах флорентійських гвельфів вважається сутичка, що сталася в грудні 1296 року, коли представники сімейств Черкей і

⁵³ Божественная комедия / Данте Алигьери ; пер. с итал. Д. Минаева ; соврем. поэтич. ред. И. Евсы ; предисл. В. Татаринова ; примеч. Т. Шеховцовой. - Москва : Эксмо, 2010. – С. 20

⁵⁴ П. Антонетти.: П жизнь Флоренции во времена Данте. С. 21

Донаті зійшлися біля труни в будинку Фрескобальді, щоб вшанувати померлу жінку, яка доводився родичкою обом домівках.

Ворожнеча між Черкей і Донаті мала політичні й особисті коріння. Першою дружиною Корсо Донаті була жінка з роду Черк. Вона рано пішла з життя, і багато хто вважав, що насправді вона була отруєна чоловіком. Сварка між Черкей і Донаті швидко розрослася до масштабів всієї Флоренції, оскільки і до тих і до інших приєдналися родичі і знайомі обох сімей. Обопільна ненависть тліла, не пригасала час від часу спалахуючи кривавим пожарищем. У грудні 1298 року родичі Донаті напали на опинившись поблизу Черків. Учасників сутички суд засудив до великих штрафів, тому навіть багаті Черкей скористалися можливістю замість сплати грошей відсидіти в місцевій в'язниці. У травні 1299 року Корсо Донаті був офіційно вигнаний з Флоренції за відмову сплатити великий штраф, який був на нього накладено за вироком суду за підкуп службової особи, махінації і тому подібні гріхи. Черкей піднеслися духом після такого успіху, однак Папа Римський Боніфаций VIII дуже швидко продемонстрував їм, з яким противником вони насправді зіткнулися: після вигнання Корсо отримав від Папи ряд завидних посад, а Вієрі деї Черкей був викликаний в Рим, де Папа наполегливо умовляв його забути сварку з Корсо і повернути того до Флоренції. Так пістойські негаразди стали частиною флорентійських, а серед гвельфів в рідному місті Данте намітилося поділ на Чорних і Білих. Надалі ситуація склалася таким чином, що обидві сторони розділилися і в своїх поглядах: чорні гвельфи були готові вступити в союз з усіма, хто може сприяти їх поверненню до влади, білі гвельфи виступали за економічну і політичну незалежність, і допускали формальну домовленість з папством і неаполітанськими королями⁵⁵. Що важливо, Папа Боніфаций VIII був переконаний в тому, що білі є його особистими найлютішими ворогами, а він не терпів ні найменшої опозиції. Римський первосвященик твердо вирішив покласти край всілякому свавіллю в Тоскані, розглядаючи цю провінцію разом з

⁵⁵Голенищев-Кутузов И. Н. Жизнь Данте и его малые произведения. — М., 1968. С. 67

Романьей як незаперечну частину папських володінь в Італії⁵⁶. В цей час прямував до Італії, щоб відновити порушений владою французів в Сицилії, брат французького короля, Філіпа Красивого – Карл Валуа, якого Боніфацій VIII призначив губернатором володінь церкви, правителем Болоньї і примирителем Флоренції. Французький принц обіцяв слідувати гвельфській політиці і бути покірним волі тата. Карлу потрібні були гроші, і він не проти був прихопити якусь земельку. З невеликим військом, яке складалося всього з п'ятисот лицарів, Карл на початку липня 1301 року прибув у Торіно, потім відвідав Мілан, Парму, Модену і Болонью. З Болоньї Карл пішов повз Пістойї, яку вважав ворожою, в Сьєна, а з Сьєна пройшов на північ Тоскани. Справа в тому, що білі флорентійці повинні були дочекатися союзної делегації з Болоньї, що складалася з юристів, людей вельми гідних і знатних, але поганих політиків. Серед болонцев знаходився мессер Убальдіні Малавольті, людина, яка любила наполягти на своєму, а в справах віддавати перевагу зволіканням. Він затіяв суперечку з флорентійцями при якомусь прикордонному замку, який, на його думку, належав йому. Все це затримувало від'їзд, і, коли Карл Валуа був же на шляху до Флоренції, забарилася делегація білих, яка ще тільки відправлялася в Рим. Папа зустрів білих флорентійців дуже холодно. Він звернувся до них з промовою, в якій говорив, що всі громадяни Флоренції повинні змиритися і стати йому покірними.

Тим часом позначилася нова небезпека: зусиллями сім'ї Спину Папа Боніфацій VIII підібрав для Флоренції куди більш серйозного миротворця, ніж кардинал. Це був Карл Валуа, брат короля Франції Філіпа VI Красивого. Перспектива появи біля стін Флоренції енергійного папського «посередника світу» разом з його лицарями виникла вже у вересні 1300 року. Міська влада, представники цехів проводили нараду за нарадою, намагаючись визначитися: чи прийняти місту Карла з його надуманою місією або готуватися до облоги. Місто поступово зміцнювало рубежі, не приймаючи остаточного рішення. Поступово

⁵⁶ Голенищев-Кутузов И. Н. Жизнь Данте и его малые произведения. — М., 1968. С. 69

стало зрозуміло, що надії на військову підтримку з боку гвельфський ліги практично немає, тому міська влада прийняла рішення відправити до Папи чергове посольство - виторговувати мир. Паралельно з цим Карл Валуа підійшов до міста і надав владі послання від Папи, згідно з яким його належало допустити в місто. Після милостивою булли понтифіка проти приходу Карла категорично заперечував тільки цех булочників, інші не ризикнули противитися волі Папи. Далі були тривалі переговори, в ході яких і Карл і Папа не скупилися на запевнення в тому, що єдиною метою Карла є примирення Чорних і Білих гвельфів, тому флорентійські закони будуть в точності дотримуватися і ніхто не постраждає. Так 1 листопада 1301 Карл Валуа урочисто вступив до Флоренції. Незабаром влада міста доручила йому охорону воріт і надала ряд інших важливих повноважень. 5 листопада, в першу ж ніч після того, як ворота перейшли у відання Карла, в місто увірвався Корсо Донаті зі своїми поплічниками. Почалися криваві сутички, грабежі, нальоти серед дня, в яких брали участь як чорні гвельфи, так і французи. Після Карл змінив міську адміністрацію на більш згідливішу.

Таким чином, Карл Валуа у вигляді миротворця прагнув лише до одного – викачати з Флоренції побільше грошей. Найбільше постраждали білі гвельфи: почався період політичних репресій з неодмінними великими штрафами і конфіскаціями майна, а з середини січня 1302 року почалися процеси над найбільш помітними представниками партії білих.

Розділ 2. Данте у Флоренції

2.1 Життя Данте у Флоренції

XIII століття – один з найдивовижніших явищ в європейській історії, який ознаменувався найвищим світанком середньовічної культури. Хоч і Європа того часу не мала єдності, поряд простежується спільність ідеології і цінностей, з єдиною культурною мовою. Гострота назривала над Європою у багатьох аспектах: боротьба церкви та імператора за владу над Європою, протистояння міст (які, до речі, були засобами для боротьби Папи і імператора). Загострюються протиріччя між великими феодалами і претендуючими на абсолютну владу імператорами, посилюється розкол в церкві (верхівка церковної ієрархії не може впоратися з церковними народними рухами)⁵⁷. При цьому протистояння між гвельфами і гібелінами тривають, поряд з битвами. Одна з яких поблизу Беневента, де гібеліни зазнали поразки, а гвельфів, емігруючи, стали повертатися до Флоренції.

Як стверджує один і сучасник Данте – Боккачо, рід Аліг'єрі походив із римського роду Елізео. Після зміни кількох поколінь в роду Елізео народився славний і хоробрий лицар під імені Качадвіга – прапрадід Данте, який в юності за бажанням батьків одружився на дівчині з феррарського роду Альдіг'єрі. Як стверджується, згодом випала буква «д» і, таким чином спотворене, воно стало звучати як Аліг'єрі⁵⁸. Аліг'єрі були дворяни, але не належали до старої феодальної знаті, серед якої блищали Уберти, Донаті, Пацці, Кавальканті, Тозінгі – власники замків і селян. Маєтки Аліг'єрі були маленькі і небагаті, але тим не менше до посполанам ні комуна їх, ні вони себе не зараховували⁵⁹.

Данте народився в травні 1265 року у Флоренції. У рік його народження сталася смерть імператора Фрідріха Великого і місце імператора пустувало, а престол святого Петра був зайнятий Папою Урбапом Четвертим. Якщо точна дата дня народження доказово не підтверджена (є кілька припущень), то точно

⁵⁷ Доброхотов А. Л. Данте Алигьери.- М.: Мысль, 1990.- С. 17

⁵⁸ Боккачо Д. Жизнь Данте: художественная литература - Москва: Агентство ФТМ, Лтд, 2013. –С. 113

⁵⁹ Доброхотов А. Л. Данте Алигьери.- М.: Мысль, 1990.- С. 31

відомий день його хрещення - 26 березень 1266 року. Про батьків Данте мало що відомо. Сам поет ніде в своїх творах про них не згадує. Він рано втратив матір, батько хлопчика помер, коли Данте був зовсім ще дитиною⁶⁰. За твердженнями Голенищева-Кутузова, документів в архівах про сім'ю Данте зберіглося дуже мало. Аліг'єрі володіли будинками і ділянками землі у Флоренції і її околицях. Батько Данте ймовірно, юрист, як багато венеціанців, давав гроші на зростання, це було звичайним явищем в ті часи. Про матір Данте – Белу, відомо завдяки акту 16 травня 1332 року, який підписаний мировим суддею флорентійської комуни Лоренцо ді Альберто ді Вілламанья. Маєтки, які мала Бела з цього акту успадкували сини поета П'єтро і Якопо. Незабаром після її смерті батько одружився вдруге на такій собі пані Лапе Чалуффі. Від цього шлюбу народилося троє дітей. Зі своїм єдиним братом Франческо Данте був дуже дружний і завжди жив в любові та злагоді. Батько Данте помер до 1283 року⁶¹.

По сусідству з двором Данте стояв великий будинок сімейства Донаті, які відрізнялися за своїм давнім і феодальним походженням. У Флоренції XIII століття був звичай заручати дітей в ранні роки, і ця ж доля чекала самого Данте: нареченій було років шість, а Данте не виповнилося і дванадцяти. Такі заручення дітей вважалися серйозним обрядом, які відбувалися в зв'язку з налагодженням економічного порядку або на угоду політичним інтересам батьків⁶². До свого вісімнадцятиріччя Данте став старшим у сім'ї. На той момент у нього були дві сестри, якими йому доводилося опікуватися. Ім'я першої сестри досі невідомо, іншу звали- Тана (Гаєтана). Також Данте мав племінника на ім'я Андреа ді Поджо. Варто відзначити, що Андреа був знаком Боккаччо, який отримав від нього, як можна припускати, відомості про сім'ю Аліг'єрі. У грудні 1297 року молодший брат Данте вважався юридично повнолітнім, тобто йому було не менше 18 років⁶³.

⁶⁰ Доброхотов А. Л. Данте Алигьери.- М.: Мысль, 1990.- С. 8

⁶¹ Данте А. Божественная комедия / Перевод Минаевой Д. М.: Издательство «Э», 2016. С. 23

⁶² Голенищев-Кутузов И. Н. Творчество Данте и мировая культура / Под редакцией и послесловием академика В. М. Жирмунского. — Наука, 1971. С.14

⁶³ Голенищев-Кутузов И. Н. Творчество Данте и мировая культура / Под редакцией и послесловием академика В. М. Жирмунского. — Наука, 1971. С 35

Перші пізнання Данте отримав в своєму рідному місті – Флоренції, і потім вирушив вчитися в Болонью⁶⁴. Також є сумнівним факт того, хто саме навчав Данте в його юнацькі роки. Є припущення, що це був його хороший і шанований друг — Брунетто Латини, який завідував кореспонденцією флорентійської комуни. Також Латини вважається правознавцем, тому, і поряд з цим є автором віршованої французької енциклопедії «Книга скарбів» і багатьох інших італійських творів. Саме завдяки Латини Данте познайомився з міфами про Едіпа і Фівах циклами сказань про Трою і Енея, «Метаморфозами» Овідія, з чого і почалася енциклопедична і класична освіта Данте⁶⁵. Крім Брунетто зростання знань Данте сприяли друзі молодості - це художники, музиканти, поети і загалом люди мистецтва. Наприклад, Каселла, відомий співак того часу, був, мабуть, дуже дружний з Данте: навіть в «Чистилищі» Каселла, зустрівшись з поетом, запевняє його у своїй дружбі і відданості, а Данте згадує про його співи, яке «тамували в ньому всякі прикрості»⁶⁶. Також Данте дружив з художником Чімабуе, з відомим на той час мініатюристом Одерізі і з Джотто – реформатором італійського живопису. Що важливо, зберігся чудовий портрет молодого Данте роботи Джотто на стіні каплиці Дель Подеста у Флоренції, написаний, ймовірно, між 1290 і 1295 роками. Варто відзначити, що Данте вперше зіткнувся з імперією, читаючи римське право і, читаючи Вергілія, Данте дізнався, що час Христа і час Августа пов'язані. Для Данте тільки Італія, об'єднана під владою імперії, влада якої була повністю незалежна від церкви, могла знову знайти спокій і випробувати «*vita felice*» так, як вона пережила його за часів Вергілія. Девіс говорить, що бачення Данте направлено в минуле, коли імперія була всемогутньою, а церква була бідною і апостольською, а також дивиться в майбутнє, коли це «*buon tempo antico*» буде відновлено⁶⁷.

⁶⁴ Боккаччо Д. Жизнь Данте: художественная литература - Москва: Агентство ФТМ, Лтд, 2013.- с. 527

⁶⁵ Голенищев-Кутузов И. Н. Творчество Данте и мировая культура. Наука, 1971. С.27

⁶⁶ Данте А. Божественная комедия / Перевод Минаевой Д. М.: Издательство «Э», 2016. С. 335

⁶⁷ Davis, Charles T. Dante's Italy and Other Essays. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1984, p. 24. <https://www.jstor.org/stable/40166193?seq=1>

Серед близьких друзів Данте були в різний час поети Лапо Джанні, Чіно да Пістойя і особливо Гвідо Кавальканті. З Чіно да Пістойя, відомим юристом, одним з кращих ліриків того часу і згодом учителем Петрарки, Данте, ймовірно, зблизився пізніше, під час свого вигнання. Засновник нової флорентійської поетичної школи, безпосередній попередник і кращий друг творця «Божественної комедії», Гвідо Кавальканті був уже відомим поетом в той час, коли Данте робив тільки перші кроки в літературі. В особистості Гвідо Кавальканті лицарські якості флорентійського воїна-дворянина поєднувалися з любов'ю до науки; його вважали глибоким мислителем. Він відкрив шлях до вдосконалення поетичної мови і збагатив лірику новими сюжетами та мотивами.

Шкільні роки у Данте тривали не довго. Цьому сприяла смерть батька, після якого Данте доводилося закладати справжні основи власних знань. Як вже було зазначено раніше, Данте. У 1287 р. Данте провів недовгий період часу в Болоньї, можливо, він відвідував один з найстаріших європейських університетів. Ймовірно також, що саме в Болоньї він почерпнув знання з юридичних наук, володіння якими добре простежується в його творах⁶⁸. Як вже зазначалося раніше, 1289 рік сполохнув новою війною між гвельфами і гібелінами через невдачі анжуйців на півдні: Карл I помер в 1284 році і його апогей виявився важкий для його сина. Флоренція закликала своїх громадян до участі у війні, в якій воював і сам Данте. Він вступив в загін з 150 вершників, набраний Вієрі деї Черкей серед буржуазії свого кварталу, який готувався першим напасти на супротивників і першим прийняти його удар. Про цей похід і участі в ньому Данте розказано гуманістом Леонардо Бруні в італійській біографії поета за його листом Данте, до нас не дійшов: «У цій битві, великому і славному, при Кампальдіно він, молодий ще і користувався повагою, взяв участь, хоробро борючись верхом в передовому загоні, і наражався на велику небезпеку. Бо першими зіткнулися кінні загони, і аретінці з такою стрімкістю напали на флорентійців, що відразу їх перекинули і вони, розбиті і розсіяні, повинні були

⁶⁸Логиш С. В. Сборник статей. Данте Алигьери. С. 19

бігти до піхоти. Ця поразка була причиною, що аретінці програли бій. Бо їх кіннота, в запалі перемоги переслідуючи втікача-ворога, далеко залишила позаду свою піхоту. Тому вже в цей день їм жодного разу не довелося битися разом: кіннота билася одна без допомоги піхоти, піхота – одна без допомоги кінноти. А флорентійці - навпаки: так як кіннота в втечу з'єдналася з піхотою, то обидві частини виявилися разом і без праці розбили спочатку кінноту супротивника, потім піхоту» далеко залишила позаду свою піхоту»⁶⁹. Флорентійці спробували оволодіти Ареццо, але безуспішно. Їм довелося задовольнитися тим, що вони змусили здатися замок Капрону, нещодавно захоплений аретінцями. У цій облозі брав участь Данте, який прославився ще раз після Кампальдіно.

Данте був одним з найактивніших політичних діячів свого міста. Період з 1290 по 1295 років характеризується в житті Данте інтенсивною літературною творчістю, яке досягає своєї кульмінації в складанні «Нового Життя» (1294-95) і в серйозних філософсько-теологічних заняттях, що ознаменували зміну світоглядної орієнтації в творчості. У той же час, в 1295 році Данте виповнюється тридцять років і для нього відкривається ще одна сфера діяльності, яка зумовить згодом всю його життя - політика.

Як уже згадувалося раніше, в 1293 році були прийняті «Установлений Справедливості», відповідно до яких представники дворянства були позбавлені можливості обіймати будь-які державні посади в республіці. Слід зауважити, що Данте і інші представники роду Аліг'єрі не потрапили в один зі списків магнатів і, отже, офіційно не розглядалися як гранди. Аліг'єрі були людьми середнього достатку. За родом своїх занять батько Данте і його дядьки мало чим відрізнялися від громадян-пополанів. Їх благородне походження було як би їх приватною справою. Геральдичні домагання Аліг'єрі могли бути прийняті до уваги тільки стародавніми сім'ями нобілів, наприклад при укладанні шлюбу. Однак в 1295 році до «Установлений Справедливості» були внесені поправки, які дозволяли вихідцям з шляхетних родин брати участь в управлінні народним

⁶⁹ Цит за: Дживелегов А. К. «Данте Алигиери. Жизнь и творчество» ОГИЗ. М., 1946. С. 70

державою, за тієї умови, що вони вступають в одну з корпорацій або цехів. Всі венеціанці, які володіли відомим майновим цензом, прагнули бути приписаними до якого-небудь цеху, оскільки тільки члени цехових корпорацій розглядалися як повноправні громадяни. В цехи часто брали родичів тих, хто дійсно займався торговельними справами або ремеслом, а також компаньйонів, що вклали гроші в будь-яке виробництво. Таким чином, вже в 1295 році Данте входив до складу шостого зі старших цехів, який об'єднував лікарів і аптекарів, а також книгопродавців і художників. Це був один з двох «інтелігентських» цехів (в інший входили юристи), однак тільки в нього можна було потрапити без спеціальної освіти: у юристів потрібно пройти щось на кшталт кваліфікаційного іспиту. Втім, цех, до якого був приписаний Данте, теж був не з останніх: знамениті правителі Флоренції в XIV-XV століттях належали до роду Медічі, тобто «лікарів»⁷⁰. Достовірно невідомо, коли саме Данте був зарахований до цеху, можливо, він вступив в цех набагато раніше, а події липня 1295 роки не мали впливу на його політичну кар'єру.

Сім'я Аліг'єрі в XIII столітті була гвельфською. Склалося так, що кожна дитина у Флоренції вже в період свого народження була визначена стати членом однієї з двох ворогуючих партій. Як вже згадувалося раніше, найбільш впливові громадяни Флоренції – великі купці, промисловці, банкіри, юристи були прихильні до гвельфів. Це пояснюється, перш за все, прагненням гвельфів відстояти свою економічну, отже, і політичну незалежність від імперії. Гвельфи Флоренції шукали опори в папському Римі, а з 1266 року і в Неаполі, де запанувала династія Анжу, ворожа імперії. Флорентійська синьйорія прагнула також зберігати найкращі відносини з французькими королями, так як була пов'язана тисячами уз і фінансовими інтересами з Францією. На її території схрещувалися до того ж торговельні шляхи до Фландрії, Бургундії і Англії,⁷¹ виходячи з цього, бачення історії Данте нерозривно пов'язане з його

⁷⁰Божественная комедия / Данте Алигьери ; пер. с итал. Д. Минаева ; соврем. поэтич. ред. И. Евсы ; предисл. В. Татаринова ; примеч. Т. Шеховцовой. - Москва : Эксмо, 2010. – С. 19

⁷¹ Голенищев-Кутузов И. Н. Жизнь Данте и его малые произведения. — М., 1968. С. 11

політичним світоглядом. А. Пассеріні д'Ентрєв в своїй книзі «Данте як політичний мислитель» стверджує, що Данте черпав свої політичні переконання не з простої ностальгії за минулим або читанням філософських текстів, а з його скрупульозної оцінки історичних свідчень⁷². Тому Данте був прихильником гвельфів і активно брав участь в боротьбі проти гібелінів, а незабаром, в структурах білих гвельфів, виступаючи за сімейство Черкей, і проти пропапської політики Корсо Донаті, глави чорних гвельфів і намірів папи Боніфація VIII отримати владу над містом.

Таким чином почалася політична і адміністративна діяльність Данте, яка відображена в архівних документах⁷³. У них є інформація про його рішення, виступи, а також простежується достатня його далекоглядність як політика і відсутність будь-яких особистих інтересів в тих чи інших рішеннях. З 1 листопада 1295 року до 30 квітня 1296 року Данте брав участь в особливій нараді при Капітані народу. Його обрали також одним із старійшин тієї частини міста, де він жив, для наради з нагоди майбутніх виборів пріорів. Від травня до вересня 1296 року був членом Ради ста, що відав фінансовими справами республіки. У наступному році ім'я його згадується в актах ради подеста. Політична діяльність Данте від 1298 до 1300 року нам не відома, через те, що протоколи цих років в флорентійському архіві втрачені.

Варто приділити увагу події вечора 1 травня 1300 року, в якому в розпал традиційного весняного гуляння, члени сім'ї Донаті накинулися на Черк, де згодом Ріковеріно Черкей відрубали ніс. Справа закінчилася судом, новими штрафами і дворянським змовою з метою захоплення влади в місті. Найбільш активних представників Чорних і Білих гвельфів вислали на деякий час з міста. Серед покараних був і один Данте, поет Гвідо Кавальканті. Для нього ця поїздка стала фатальною: кількох місяців вистачило, щоб він захворів на малярію і незабаром помер. Що важливо, Данте в цей час виконував важливе доручення:

⁷²Passerin d'Entrèves, Alessandro. Dante as a Political Thinker. Oxford [Eng.], Clarendon Press, 1952.

⁷³Цит. за: Голенищев-Кутузов И. Н. Жизнь Данте и его малые произведения. — М., 1968. С. 48

на початку травня він відправився в Сан Джімініано з дипломатичною місією. Формально йшлося про майбутні вибори нового воєначальника гвельфський ліги тосканських міст, куди, крім Флоренції, входили Лукка, Пістоя, Прато, Сан Миниато, Вольтерра, Поджибонси і Колле. Доручення, покладене на Данте, було досить делікатного змісту: конфронтація між Папою і Флоренцією наростала, і підтримка Ліги в такій ситуації була б доречна, проте дана Ліга була гвельфський, тобто папської⁷⁴.

Це був час найвищого злету політичної кар'єри Данте в рідному місті. Вже до часу поїздки в Сан Джіміні, але він був одним із найвпливовіших представників у міській адміністрації Флоренції. Як вказує Голенищев-Кутузов, згідно з архівними документами, з 15 червня по 15 серпня 1300 року Данте входить в число пріорів — вищого органу управління Комуни. Вибори, очевидно, проходили в непростій обстановці, оскільки пізніше Данте в листі визнавався, що причиною всіх його страждань і нещастя стало обрання в пріорі, що особливо важливо, оскільки в той час флорентійські гвельфи остаточно розділилися на дві ворожі партії — білих і чорних⁷⁵. До того ж все посилювало погане фінансове становище Данте, особливо з огляду на наявність трьох дітей: сини П'єтро і Якопо і дочка Антоніа. Для задуманої ним політичної кар'єри йому, очевидно, бракувало доходів з його скромних володінь, тим більше що він повинен був ділитися з братом Франческо і сестрою. До нас дійшли боргові розписки братів Аліг'єрі в отриманні 480 золотих флоринів під гарантію кількох осіб, серед яких був тесть Данте Мането Донаті. Гроші були взяті в борг 23 грудня 1297 року. Надалі Данте бере 136 флоринів у свого тестя, а через два роки брат Франческо дає йому в борг 125 флоринів, а в 1300 році ще 90⁷⁶. Не дивлячись на досить складне становище з фінансами, Данте вдавалося виконувати свій обов'язок. Тут варто врахувати опис Боккаччо в своїй роботі про життя Данте, де він поверхнево описує ситуацію в цілому, яка пов'язана з політичним життям

⁷⁴Божественная комедия / Данте Алигьери ; пер. с итал. Д. Минаева ; соврем. поэтич. ред. И. Евсы ; предисл. В. Татарина ; примеч. Т. Шеховцовой. - Москва : Эксмо, 2010. - С. 22

⁷⁵ Голенищев-Кутузов И. Н., Хлодовский Р. И. Данте Алигьери. — М. : Наука, 1985. С. 53

⁷⁶Голенищев-Кутузов И. Н., Хлодовский Р. И. Данте Алигьери. — М. : Наука, 1985. С. 57

Данте⁷⁷. Він стверджує, що Данте був важливою складовою ланкою в політичному житті у Флоренції, так як саме до Данте зверталися, коли потрібно було прийняти або відправити послів, затвердити або скасувати закон, укласти мир або оголосити війну. Поряд з цим, через якийсь період, життя Данте обернулася в іншу сторону: «Але Фортуна, нечесна до наших задумів і врагиню людського благополуччя, спершу кілька років тримала Данте на самому верху свого колеса, а потім, коли він непохитно вірив у неї, повернула колесо»⁷⁸.

⁷⁷ Боккаччо Д. Жизнь Данте: художественная литература - Москва: Агентство ФТМ, Лтд, 2013

⁷⁸ Боккаччо Д. Жизнь Данте: художественная литература - Москва: Агентство ФТМ, Лтд, 2013. С. 534

2.2 Творчість Данте у Флоренції: Данте як представник «солодкого нового стилю»

Віання нового життя, що виявляється в старих, традиційно середньовічних формах, можна помітити в більшості літературних пам'яток кінця XIII в. При цьому абсолютно природно, що якщо нове яскраво проявляється в творах, написаних на традиційному латинською або чужому французькою мовами, то ще більш яскраво воно звучить в творах на народному італійською мовою, який саме в ці роки перетворюється з народного, розмовного прислівники, або, вірніше, групи говірок, в літературний, єдина мова⁷⁹. Перші поети, які писали по-італійськи – поети сицилійської школи, які з'явилися в тридцятих і сорокових роках, що приблизно на десятиліття пізніше їх послідовників в містах Тоскани. Так на основі тосканського прислівники, але видозміненого, облагороджує, універсалізуючого, створюється той загальний італійська літературна мова, та «славна народна мова», яку підніме на величезну висоту літературна творчість Данте і яка буде жити з незначними змінами до наших днів⁸⁰. Що важливо, саму сицилійську школу, що виникла при дворі імператора Фрідріха II і його сина, короля Манфреда, Данте описує позитивно в трактаті «Про народне красномовство»: «Ті, чий серця були благородні, виконані поетичного дару прагнули наблизитися до величі цих владик, і все, що в їх часи змогли з чималими зусиллями завершити кращі уми Італії, перш за все виявлялося при дворі настільки великих государів; і так як королівський престол знаходився в Сицилії, сталося, що все, що наші попередники написали на народній мові, звалося сициліанським». Таким чином Данте підкреслює роль у розвитку народного італійської мови завдяки першій поетичній школи в Італії.

Уже в свої юнацькі роки Данте примкнув до гуртка флорентійських мрійників і поетів, що групувалися навколо Гвідо Кавальканті і Гвідо Гвіницелли, ставши, мабуть, поряд з одними з головних представників

⁷⁹ G. Bertoni, Inorno alle questioni sulla lingua nella lirica italiana delle origini в Studi medievali I, 580

⁸⁰Р. Raina, Le origini della lingua italiana, в збірнику Gli Albori della vita italiana, . Milano, 1890, або в російській перекладі "Зірниця", Москва, 1914.

«солодкого стилю». Виявом цього зближення є перший великий твір Данте – «Нове життя». Ця невелика, але не втратила свого поетичного чарівності до наших днів книжка являє собою написаний на італійській мові прозовий розповідь про юнацьке кохання Данте до Беатріче, причому в найбільш схвильованих місцях в прозу вставляються вірші, передають переживання автора, так що прозовий текст, як це нерідко бувало в практиці XIII століття, служить як би коментарем до поетичного⁸¹. Незважаючи на таку складність побудови, «Нове життя» – твір на рідкість єдине, щире, ліричне. 25 сонетів і 5 канцон, складових вісь книги, написані в своїй переважній частині в дусі та згідно з вимогами «солодкого стилю», але складна система символів і алегорій, властива цьому стилю, під пером Данте втрачає свою суху абстрактність, а прозаїчні коментарі прямо говорять про життя творця та характер щирої поетичної каяття великої душі.

Найзначнішим твором, що вийшов зі школи «солодкого нового стилю», стала дантівська «Нове життя». У «Нового життя» Данте розповів про свою велику любов до Беатріче Портінарі, юної флорентійської дами, була замужем за Сімоне деї Барді і померлої в червні 1290 року, коли їй не виповнилося й двадцяти п'яти років. Данте написав «Нове життя» або 1292 р, або на початку 1293 р⁸². Епоха напружено шукала нові шляхи в суспільному житті, поезії, мистецтві, філософії. Говорячи про «нового життя», Данте мав на увазі свою любов, але любов ця трактувалася їм і як величезна об'єктивна сила, оновлююча світ і все людство.

Основне ядро «Нового життя» утворюють вірші. Зі своєї юнацької лірики Данте відібрав для «Нового життя» 25 сонетів, 3 канцони, 1 баллату і 2 віршованих фрагмента. Вірші «Нового життя» симетрично згруповані навколо другої канцони «Млада донна в блиску співчуття», що утворює композиційний центр книги. Крім того, вірші діляться на чотири групи, що представляють

⁸¹М.А. Гуковській. Італійське Відродження. Том 1. Італія в 1250-1380-е-е роки. М.А. Гуковській (1898-1971) Італійське Відродження. Ленінград: вид. ЛДУ, 1990. - С.?

⁸²Доброхотов А. Л. Данте Алигьери.- М.: Мысль, 1990.- С. 188

чотири різні манери тосканської лірики. «Нове життя» - твір композиційно продумане і внутрішньо надзвичайно цілісне. У ньому є чіткий план, «сюжет» і навіть рух «сюжету». Побудова книги певним чином пов'язано з числом 9, яке буде відігравати велику організуючу роль також в «Божественній Комедії». Симетрія і «магія числа» успадковані «Новим життям» від середньовічних уявлень про врівноваженість і замкнутості художнього твору. Але в основному книга Данте побудована по-новому, і її внутрішня структура не статична, а динамічна⁸³.

Віршоване ядро «Нового життя» щільно оточене прозовими шматками. Данте розповідає в них про обставини, що спонукали його написати ту чи іншу вірш, і пояснює зв'язки, що існують між відібраними їм сонетами і канцонами, послідовністю подій, нібито відбувалися в його власному минулому. Проте було б неправильно вважати «Нове життя» романом і бачити її художнє значення перш за все в «реалістичному» зображенні любові Данте до Беатріче деї Барді⁸⁴. Події реальної дійсності пропускаються в «Нового життя» крізь призму естетики «солодкого нового стилю». Більш того - поетика входить в сюжетну тканину «Нового життя», будучи одним з факторів руху сюжету. Твір це - не тільки повість про кохання Данте, а й щось на зразок теоретичного трактату про поезію народною мовою.

Сюжетна схема «Нового життя» проста, хоча важко виделяема з внефабульного матеріалу. На початку книги сказано, що поет вперше побачив Беатріче, коли йому було дев'ять років, а їй близько дев'яти. Потім про зародження любові йдеться також в термінах пізньосередньовічної натурфілософії. Демонструються специфічні риси поетичного мислення і міць перетворюючої світ фантазії поета. Велика любов стає домінуючим враженням юності, яке визначає характер подальшої творчості Данте.

⁸³ Гарин И. И. Пророки и поэты. Данте. Моей Беатриче. М.: «Терра», 1994. – С. 23

⁸⁴ Голенищев-Кутузов И. Н., Хлодовский Р. И. Данте Алигьери // История всемирной литературы; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. — М.: Наука, 1985. — С. 51- 68

Нова знаменна зустріч поета і прекрасної дами відбувається через дев'ять років. Число дев'ять і його разова основа - число три - у всіх творах Данте незмінно супроводжує поява Беатріче. На цей раз поет зустрів її на одній з вузьких вулиць Флоренції. Уклін пані та враження, яке він справляє на закоханого, - один з характерних мотивів поезії «солодкого нового стилю». Ні в одному з віршів першого циклу такого роду мотив не виділяється, тому що вірші цього циклу написані в старій, гвіттоніанської манері. Вірші поки що не цілком досконалі, але в композиції «Нового життя» вони необхідні. Подолання гвіттоніанства створює в «Нового життя» відчуття руху поезики як руху сюжету і дозволяє представити «новий стиль» як вираз істинної любові до Беатріче в протилежність любові мнимій і вигаданій - любові до «дамі-ширмі».

Головна тема сонетів другого циклу (гл. XIII-XVI) - болісні протиріччя нерозділеного кохання. Тут Данте вторить багатьох ідей і образів Гвідо Кавальканті. Але Данте не наслідувач, і не розв'язано для Кавальканті трагічний конфлікт кохання без взаємності вводиться в «Нове життя» перш за все тому, що Данте знаходить можливість його дозволу. Земна любов до земної жінки, як вона розумілася Кавальканті, в «Нового життя» - всього лише один з етапів в тому духовному розвитку людини і людства, якому присвячена книга.

Третя, центральна частина «Нового життя» (вірші гл. XIX-XXXIV) – свого роду поетичний апофеоз Беатріче. У ній Данте, відмовившись від манери Кавальканті, звертається до стилістики, схожої зі стилістикою Гвінцелли. Розвиваючи і поглиблюючи деякі філософські мотиви «першого Гвідо», він піднімає «новий стиль» на таку висоту, яка вже віщує «прекрасний стиль» «Комедії». Беатріче і земна жінка, яка ходить по вулицях Флоренції, і в той же час не просто жінка. Смерть Беатріче зображена як космічна катастрофа, яка зачіпає все людство. Стиль Данте набуває інтонації біблійних пророків. Він черпає образи з «Апокаліпсису» і Євангелій, і в його книзі з'являються сміливі стилістичні паралелі між Беатріче і Христом⁸⁵. Вознесіння Беатріче перетворює

⁸⁵ Голенищев-Кутузов И. Н., Хлодовский Р. И. Данте Алигьери // История всемирной литературы; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. — М.: Наука, 1985. — С. 65

поета. У «Нового життя» любов до земної жінки переростає в свого роду релігійне почуття, обожнювати людини. Данте старанно відокремлює його як від церковної ортодоксії, так і від численних в той час єресей. Сон про смерть і вознесіння Беатріче не видається їм за бачення, т. Е. За одкровення, що володіє в очах традиційної релігійної свідомості абсолютної об'єктивністю і правдивістю. Навпаки, автор «Нового життя» весь час підкреслює, що цей сон - всього лише фантазія поета. Однак «Нове життя» побудована так, що сон поета збувається. Поетична фантазія виявляється аж ніяк не «хибним мріянням», а засобом проникнення до вищих таємниці світобудови.

У третьому циклі «Нового життя» Данте не відмовляється від принципів «солодкого нового стилю», але тут вказана можливість виходу в ще більш широкий світ. При цьому неправильно вбачати в більшій релігійності «Нового життя» в порівнянні з творчістю Кавальканти, в «ангелізація» Беатріче крок назад. В кінці XIII в. в обстановці громадського. Любов, яка відповідно до вимог «солодкого стилю» є основним змістом «Нового життя», - це піднесена, чисто духовна любов, яка облагороджує поета, а після своєї смерті кохана Беатріче стає його дороговказною зіркою, надихає його на нові творчі зусилля⁸⁶. Недарма книжка закінчується словами: «Так що, як захоче того, ким жива все створіння, щоб моя продовжили дні кілька років, я сподіваюся сказати про неї те, що ніколи ще не говорилося ні про кого ...» Це горде, повне юнацької самовпевненості обіцянку Данте судилося стримати повністю.

На період життя поета, безпосередньо наступний за вигнанням, падає друге його великий твір, написаний також на італійській мові і також складається з прози і віршів, - «Бенкет». За своїм літературним достоїнств «Бенкет» не може бути навіть порівнюємо з «Новим життям». Це сухий схоластичний трактат, написаний під великим впливом Фоми Аквінського і прагне вирішити безліч актуальних для свого часу філософсько-богословських питань: про шляхи вдосконалення людської душі, про природу цієї душі, про світобудову,

⁸⁶ Доброхотов А. Л. Данте Алигьери.- М.: Мысль, 1990.- С. 189

важливою частиною якого душа є, про будову цього світобудови (т. е. про астрономію) і ряд інших. При цьому філософські міркування, досить розлогі і літературно мляві, є коментарями до складних філософськи алегоричним канцони, написаним в дусі «солодкого стилю». Книга залишилася незавершеною - в відомому нам вигляді вона містить 3 канцони з коментарями до них замість 14 за задумом автора. У «Бенкеті» феодально-схоластична струмись, як неодноразово зазначалося, досить ще сильна в другій половині XIII в., Бере верх у творчості чоловіка і формується поета⁸⁷. Ця ж феодально-схоластична струмись визначає собою і третє велике твір Данте - його латинський трактат «Про монархії», написаний, мабуть, в останні роки його мандрівного життя. Цей твір ставить собі за мету описати і прославити ідеальну форму політичного устрою, якою автор вважає універсальну імперію, ту саму імперію, яка в реальному житті безнадійно і остаточно зжила себе в царювання і розгромі останніх Гогенштауфенов і яка на очах Данте зробила в особі Генріха VII останню спробу повернути собі безповоротно втрачене велич. Величезний політичний темперамент Данте, його широкий розум роблять цей як за своєю ідеєю, так і за своєю формою чисто феодальний трактат єдиним і навіть до деякої міри переконливим, хоча не дають можливості забути його реакційності.

Нарешті, четверте великий твір Данте – латинський прозаїчний трактат «Про народну мову», або «Про народне красномовство», написаний, мабуть, дещо раніше «Монархії» і залишився, на жаль, не закінченим, відрізняється від попередніх великою свіжістю, самостійністю і сміливістю, пояснює, може бути, тим, що автор тут не був пов'язаний традицією: трактатів, подібних даному, не знала середньовічна література⁸⁸. У дійшли до нас двох книгах трактату Данте встановлює, що латинська мова, якою написаний і сам трактат, - мова штучний, створений для спілкування різних народів; природні ж мови цих народів ті, на

⁸⁷М.А. Гуковскій. Італійське Відродження. Том 1. Італія в 1250-1380-е-е роки. М.А. Гуковскій (1898-1971) Італійське Відродження. Ленінград: вид. ЛДУ, 1990. - С.?

⁸⁸ Голенищев-Кутузов И. Н., Хлодовский Р. И. Данте Алигьери // История всемирной литературы; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. — М.: Наука, 1985. — С. 51- 68

яких діти говорять з колиски, саме завдяки своїй природності більш шляхетні і цінні. «З цих двох мов, - каже перший розділ трактату, - шляхетніше народний»⁸⁹.

Але названі нами великі твори Данте Аліг'єрі, так само як ряд інших, більш дрібних і не завжди достовірно вийшли з-під його пера, при всій своїй значущості (особливо «Нове життя» та «Про народне красномовство») не можуть бути поставлені поруч з останнім, найбільшим і геніальним твором поета - «Божественною комедією».

За своїм задумом, по всьому своєю побудовою, по що виявляється в ній елементів філософської системи «Комедія» - твір, близьке середньовіччя, тісними узами пов'язане з тією морально алегоричній поезією, твори якої ми розбирали вище. Заблукав в середині свого життєвого шляху поет потрапляє в пекло і керований римським поетом Вергілієм, чином земної мудрості, проходить через усі його кола, споглядаючи мучаться в них грішників і іноді розмовляючи з ними. Потім під керівництвом того ж Вергілія він переходить в чистилище і тут зустрічається з людьми, грішить, але вислужитися собі прощення, нарешті, в третій частині поеми Вергілія земну мудрість змінює образ мудрості небесної - об'єкт любові поета - Беатриче, яка служить йому провідницею по раю, де він споглядає праведників і їх блаженство⁹⁰.

Сама побудова пекла, чистилища та раю, особливості окремих їх кіл, розподілу по ним грішників, полугрешників і праведників, характеристики недоліків і переваг кожного з них, філософсько-богословський пояснення причин їх покарань і нагород - все це в поемі є чисто середньовічним, запозиченим з багажу схоластичної філософії, в першу чергу у Фоми Аквінського, шанувальником якого був Данте.

Однак не в цьому морально алегоричному змісті «Божественної комедії» її немеркнучі літературні гідності, не ними завоювала вона світове визнання, не завдяки їм стала істинно народним італійським твором, до цих пір цитованим,

⁸⁹М.А. Гуковській. Італійське Відродження. Том 1. Італія в 1250-1380-е-е роки. М.А. Гуковській (1898-1971) Італійське Відродження. Ленінград: вид. ЛДУ, 1990. - С.?

⁹⁰ Гарин И. И. Пророки и поэты. Данте. Моей Беатриче. М.: «Терра», 1994. – С. 51

вистіпували, читаним навіть в напівграмотних колах італійського відсталого селянства. Переваги ці: виняткові за яскравістю і опуклості образи поеми, незрівнянне вміння поета в небагатьох словах описати величезну людську драму, всі дійові особи якої є живими, наділеними гарячої червоною кров'ю індивідуальними людьми, вміння передати бурхливі, пристрасні, іноді шалені людські почуття, і в першу чергу почуття самого автора.

Таким чином, в «Божественної комедії» більш, ніж в якому-небудь іншому творі Данте Аліг'єрі - флорентійця і вигнанця, підтверджується характеристика, дана йому Ф. Енгельсом: «Кінець феодального середньовіччя, початок сучасної капіталістичної ери відзначені колосальною фігурою. Це - італієць Данте, останній поет середньовіччя і разом з тим перший поет нового часу»⁹¹. Природно, Данте не міг виявитися поза сферою впливів стильовістів і його Беатріче – найвищий зразок куртуазії, що поєднує чуттєву і молитовну любов до жінки. У своїй творчості Данте демонструє блискуче знайомство з поетами сицилійської, тосканської і провансальської шкіл та показує те, що на ньому лежить виразний відбиток образів і мотивів Якопоне да Тоді, Чіно да Пістойі, Джакомо да Лентіні, але перш за все двох Гвідо – Гвиницелли і Кавальканті.

⁹¹ Цит. за: М.А. Гуковский. Итальянское Возрождение. Ленинград: изд. ЛГУ, 1990. – С. 119

2.3 Осуд і вигнання Данте Аліг'єрі

Як вже зазначалося раніше, Данте після 1295 року вів активну політичну діяльність. З першого листопада 1295 року до 30 квітня 1296 року Данте брав участь в особливій нараді при Капітані народу. Його обрали також одним із старійшин тієї частини міста, де він жив, для наради з нагоди майбутніх виборів пріорів. Від травня до вересня 1296 року його був членом Ради ста, що відав фінансовими справами республіки. У наступному році ім'я його згадується в актах ради подеста. Політична діяльність Данте від 1298 до 1300 роки нам не відома, так як протоколи цих років в флорентійському архіві втрачені⁹². Що важливо, з 15 червня по 15 серпня 1300 року Данте входить в число пріорів - вищого органу управління Комуни. Вибори, очевидно, проходили в непростій обстановці, оскільки пізніше Данте в листі визнавав, що причиною всіх його страждань і нещастя стало обрання в пріорі, що особливо важливо, оскільки в той час флорентійські гвельфи остаточно розділилися на дві ворожі партії - білих і чорних⁹³.

Цей період хоч і є злетом політичної кар'єри Данте, проте, низка вчинків політика слідом за червнем 1301 року викликали чимале роздратування у Боніфація VIII: 27 червня Данте виступає проти запиту Папи на отримання вікаріату над Тосканою і докладає чимало зусиль, щоб це рішення було прийнято.⁹⁴ 19 червня 1301 року на засіданні Ради Ста, він також рішуче виступає проти папського прохання про продовження терміну перебування флорентійських вершників, які були надіслані на допомогу Папі в його війні проти Маргеріта Альдобрандескі⁹⁵.

Гвельфський історик Віллані, такими рисами зображує його характер: «Папа Боніфацій був вельми начитаний в Святому Письмі, мав природний розум,

⁹²Божественная комедия / Данте Алигьери ; пер. с итал. Д. Минаева ; соврем. поэтич. ред. И. Евсы ; предисл. В. Татаринова ; примеч. Т. Шеховцовой. - Москва : Эксмо, 2010. – С. 22

⁹³Голенищев-Кутузов И. Н. Данте в России; Данте в советской культуре // Творчество Данте и мировая культура. — М., 1971. С 32

⁹⁴Краснова И. А. Политическое устройство Флоренции в представлении Джироламо Савонаролы. М.: Наука, 1994. С. 89

⁹⁵Краснова И. А. Политическое устройство Флоренции в представлении Джироламо Савонаролы. М.: Наука, 1994. С. 93

славився великою мудрістю і досвідченістю, володіючи великими відомостями і прекрасною пам'яттю; але разом з тим був гордий, зарозумілий і жорстокий до своїх ворогів і противників. Відрізняючись незвичайною сміливістю, він вселяв у всіх страх свого імені, підніс і значно збільшив доходи святої церкви. Він щедро нагороджував людей хоробрих і відданих йому, сильно домагався світського пишноти і був вельми жадібний до золота, що не соромлячись користувався всякого роду придбаннями для збагачення церкви, або своїх племінників. За часи свого папства він обрав багатьох йому відданих людей в кардинали, в тому числі двох своїх племінників, які в той час були ще дуже молоді, і одного дядька по матері, а також 20 єпископів і архієпископів зі своїх родичів і друзів в невеликого містечка Анан'ї; іншим своїм племінникам і їх синам, які мали титул графів він залишив величезні багатства⁹⁶». Саме тому Данте свідомо мав грізного противника і цілком міг припускати, що його життя може розвиватися по іншому.

Як уже зазначалося раніше, в липні Карл Валуа вступив в Італію з кінним військом і попрямував в Ананії, де зустрівся з Папою і Карлом II Анжуйським. 13 вересня на загальних зборах всіх рад, скликаному для обговорення заходів до захисту «Установлений правосуддя» і народних статутів, Данте виступив з промовою, яка закликала до рішучої оборони. Щоб запобігти відкрите зіткнення, в жовтні синьйорія відправила посольство до Боніфация. Одним з трьох послів був Данте Аліг'єрі. Папа прийняв їх, двох відіслав назад, заявивши їм, що він хоче тільки світу, але вимагає, щоб Флоренція скорилася його волі, а Данте затримав у себе під приводом подальших переговорів. Він, вочевидь, вважав за краще, щоб цієї стійкої людини не виявилось на батьківщині в вирішальні дні. Тим часом Карл Валуа наближався до Флоренції, громадяни якої ще сподівалися на мирне розв'язання. У нову синьйорію, повноваження якої починалися 15 жовтня, постаралися обрати людей, прийнятних для обох партій. 1 листопада

⁹⁶Цит. за: Ад Данте Алигьери. С приложенным комментариями, материалов пояснительных, портрета и двух рисунков. / Перевёл с итальянского размером подлинника Дмитрий Мин — Москва: Издание М. П. Погодина. В Университетской Типографии, 1855. — С. 298

французький принц вступив в місто, де був урочисто зустрінутий владою, поклявся, як королівський син, охороняти мир, порядок і прийняв в свої руки правління. Дозвіл на вхід в місто виявилось великою помилкою: почалися грабежі і підпали будинків білих, околиці міста палали. Як вказує сам Данте, Карл Валуа прийшов з «списом Іуди» і не забарився «розпороти черево Флоренції»⁹⁷. За домовленістю з ним, в місто увірвався Корсо Донаті в супроводі своїх прихильників, розігнав синьорію і зрадив білих гвельфів погромом, який тривав п'ять днів. 7 листопада біла синьорія подала у відставку, і чорні гвельфи утворили свій уряд. Подеста міста був призначений мессер Канті Габріель ді Губбіо, людина надзвичайної жорстокості. Коли він узяв в свої руки владу, він припинив неорганізовані грабежі і вбивства. Як вже зазначалося раніше, з середини січня 1302 року під Флоренцією почалися переслідування найбільш значущих фігур білих гвельфів: 19 січня 1302 року представники правосуддя звинуватили трьох пріорів, які склалися в цьому званні від грудня 1298 року до лютого 1299-го. Данте був згаданий в наступному списку політичних злочинців - 27 грудень 1302 року. Разом з кількома представниками білої партії Данте звинувачувався у хабарництві, підкупі, підбурюванні проти Папи Римського і Карла Валуа, а також в приховуванні грошей, які належали комуні для використання їх в опорі Папі Боніфацію XVIII і Карлу Валуа. Остання частина обвинувального акта була найбільш близькою до істини. Ми не можемо собі уявити, щоб Данте займався розкраданням довірених йому грошей і майна на свою користь, але він був відкритим противником втручання Папи в справи міста і, звичайно, опирався прибуттю до Флоренції французького принца, папського намісника. 27 січня Данте за вироком суду зобов'язаний був виплатити протягом трьох днів п'ять тисяч лір, в іншому випадку йому загрожувала конфіскація всього майна, і в будь-якому випадку - вигнання з Флоренції на два роки з позбавленням назавжди права займати будь-яку громадську посаду. Через три дні, ні штрафу, ні його самого у подести так і не дочекалися, тому нова влада

⁹⁷Данте Алигьери. Божественная комедия с иллюстрациями Гюстава Доре; [пер. с ит. М.Л. Лозинского]. – Москва: Издательство АСТ, 2019. – С. 280

оголосила, що втеча засудженого є підтвердженням його провини, тому 10 березня вирок Данте був доповнений новим покаранням: в разі затримання флорентійською владою його чекало спалення живцем на багатті. Він не був самотній у своєму нещасті: за 1302 рік близько 600 осіб з партії Білих були засуджені до смерті або до вигнання. Їх звинувачували в різних злочинах, але справжня їхня провина, зрозуміло, полягала в небажаних політичних опонентів. Тому 10 березня вирок Данте був доповнений новим покаранням: в разі затримання флорентійськими владою його чекало спалення живцем на багатті. Він не був самотній у своєму нещасті: за 1302 рік близько 600 осіб з партії Білих були засуджені до смерті або до вигнання. Їх звинувачували в різних злочинах, але справжня їхня провина, зрозуміло, полягала в небажаних політичних опонентів. тому 10 березня вирок Данте був доповнений новим покаранням: в разі затримання флорентійськими владою його чекало спалення живцем на багатті. Він не був самотній у своєму нещасті: за 1302 рік близько 600 осіб з партії Білих були засуджені до смерті або до вигнання. Їх звинувачували в різних злочинах, але справжня їхня провина, зрозуміло, полягала в небажаних політичних опонентів⁹⁸.

Однак Боккаччо, в своїй книзі про Данте розповідає нам трохи іншу історію: «Взаємна ненависть і ворожнеча флорентійців, хоча і ні на чому не заснована, з кожним днем зростала, і справа доходила до того, що при загальному сум'ятті умів городяни хапалися за зброю, сподіваючись вирішити всі суперечки вогнем і мечем, не знаючи в засліпленні гнівом, що лише зблизять власну смерть. І так як обидві сторони вже не раз доводили свою міць, завдаючи один одному чималих збитків, наспів час виповнитися таємним задумам грізної долі: пройшли чутки, а вони одночасно розносять і правду, і брехню, що партія, ворожа партії Данте, зібравши безліч озброєних прибічників, готує ворогам небезпечну і хитромудру пастку, і ті, в особі своїх вождів, справдилися такого

⁹⁸Данте Алигьери Д17 Божественная комедия с иллюстрациями Гюстава Доре / Данте Алигьери ; [пер. с ит. М.Л. Лозинского]. – Москва: Издательство АСТ, 2019. – С. 9

страху, що, не почув радам, не розмірковуючи, не роздумуючи, вирішили врятуватися втечею; разом з ними змушений був тікати і Данте, в єдину мить він втратив всі високі посади, повержений на землю, більш того - вигнаний з рідної землі. Ледве вони покинули місто, як чернь почала люто трошити і грабувати їх житла, а ще через кілька днів переможці встановили у Флоренції свої порядки, засудили вождів переможеної партії до вічного вигнання, нерухоме ж майно втікачів частиною передали в казну, частиною поділили між собою; в числі найлютіших ворогів Флоренції мало не на першому місці був названий Данте ». засудили вождів переможеної партії до вічного вигнання, нерухоме ж майно втікачів частиною передали в казну, частиною поділили між собою; в числі найлютіших ворогів Флоренції мало не на першому місці був названий Данте ». засудили вождів переможеної партії до вічного вигнання, нерухоме ж майно втікачів частиною передали в казну, частиною поділили між собою; в числі найлютіших ворогів Флоренції мало не на першому місці був названий Данте»⁹⁹.

Покинувши рідне місто, Данте приєднався до натовпу вигнанців і перший час поділяв їх доля. Білі, втративши вітчизну, зблизилися з гибеллинами, влаштувалися в Ареццо, Пізі, Болоньї, Пістойї, у багатьох гибеллінських замках і разом зі своїми новими союзниками вступили в безуспішну боротьбу з Чорною Флоренцією. Данте скоро розчарувався в своїх товаришах по вигнанню і різко засудив їх образ дій. Він відійшов від партій і «залишився сам собі клеветом», тобто єдиним своїм однодумцем¹⁰⁰. Спроби повернутися до Флоренції силою він не поділяв, і, коли влітку 1304 року Білі спільно з гибеллинами зробили напад на Флоренцію, який закінчився їхнім розгромом, його вже не було в їхніх рядах. Становище самого Данте в цих плутаних мережах політичних інтриг було складним. Його переконання, надії і прагнення спочатку помітно відрізнялися від мотивів більшості прихильників будь-якої партії. В кінцевому підсумку Данте був освіченим патріотом, який щиро відстоював високі громадянські

⁹⁹Боккаччо Д. Жизнь Данте: художественная литература - Москва: Агентство ФТМ, Лтд, 2013. – С. 534

¹⁰⁰Данте Алигьери. Божественная комедия с иллюстрациями Гюстава Доре; [пер. с ит. М.Л. Лозинского]. – Москва: Издательство АСТ, 2019. – С. 315

ідеали і навіть враховуючи судження Боккаччо, він був нездатний перейнятися дрібними егоїстичними інтересами сучасних йому політичних рухів. По суті, Данте не був ні за гвельфів, ні за гібелінів, ні за білих, ні за чорних, він просто з усім запалом творчої натури відстоював і захищав ідеї в силу своїх поглядів, метою яких було благополуччя і процвітання його батьківщини. Цього не можна сказати про політичних діячів, які оточували його, для яких проголошені цінності служили швидше зручною вівіскою, покликаною замаскувати їх корисливі інтереси¹⁰¹.

Потрапивши в середу постійно неспокійних і постійно інтригуючих флорентійських емігрантів, Данте озлобляється, переходить від помірному «білого» гвельфізму до симпатій партії гібелінів, вітає похід імператора Генріха VII, від якого чекає припинення братовбивчих чвар, що роздирають Італію і його рідну Флоренцію. Несподівана смерть імператора приносить глибоке розчарування Данте, який тепер остаточно відчув, «як гіркий чужий хліб і як жорсткі ступені чужих сходів» («Рай» I, 3). У 1315 р Флоренція підтвердила постанову про вигнання Данте, хоча більшість його однодумців було амністовано. Останні роки свого життя вигнанець проводить при дворах веронських володарів Делла Скала або равеннських Полента. У Равенні він і вмирає в 1321 р .; тут він був похований і тут прах його покоїться і понині. Саме так життя Данте Аліг'єрі – досить звичайне життя не дуже вдалого політичного діяча та громадянина однієї з бурхливих пополанських комун. Тисячі таких вигнанців бродили по дорогах Італії, мріючи про повернення на батьківщину. Але хоча зовнішні обставини життя дуже сильно позначилися на зовнішності Данте, чи не вони визначили цей вигляд, його яскраве, різнобічне літературна творчість.

¹⁰¹Божественная комедия / Данте Алигьери ; пер. с итал. Д. Минаева ; соврем. поэтич. ред. И. Евсы ; предисл. В. Татаринова ; примеч. Т. Шеховцовой. - Москва : Эксмо, 2010. – С. 26-27

Розділ 3. Роль Флорентійського періоду в формуванні поглядів Данте Аліг'єрі

Флоренція період в житті Данте є одним з ключових факторів у формуванні поглядів Данте і його розвитку як особистості. Саме Флоренція - це те місце, де він провів більшу частину свого життя і про який він думав з пристрасною ностальгією вигнанця. Згадуючи Флоренцію як місто першої половини 12 століття, коли жив ще його прадід Каччадвіга, Данте в Божественній комедії¹⁰² характеризує її, як простий і скромний місто, який вміщується в межах стародавнього пояса стін. Разом з цим, в «Аду» Данте говорить про велике місто, який став саме таким на його очах. Без сумніву, Флоренція як місто мала найістотніше зростання в середні століття, в розвитку і будівництві якого брав участь і сам Данте: в квітні 1301 роки йому доручили контролювати будівництво і випрямлення вулиць в самому центрі Флоренції.

Не можна не врахувати епоху Флоренції в період розвитку міста, будівництва палаців і формування монументального вигляду, в якій Данте жив і мав можливість спостерігати перетворення міста. У роки молодості Данте місто натопи всередині стін, побудованих в 1172-1174 роках. Але він мав досить значні розміри в порівнянні з Флоренцією, колись містилася всередині давньоримських стін, майже втричі перевершуючи її. У міста було п'ять воріт, він ще не захопив лівий берег річки, хоча перші поселенці там вже з'явилися. Саме всередині цього другого поясу укріплень піднялися сто п'ятдесят веж, окремі з яких височіли на 130 ліктів (більше 75 метрів), а також численні палаци, в тому числі і Палац капітана народу (який потім стане Палацом подеста, а пізніше отримає назву Барджелло). По обох берегах Арно простягалися квартали, а також були побудовані три нових моста (Алла Каррайя, між 1218 і 1220 роками; Рубаконте, на ім'я подеста, в 1237 році; Санта Тринита, в 1252 році). Таким чином, Флоренція зі своїми чотирма мостами (четвертим був той, який нині називається Понте Веккьо, «Старий міст») була місцем, яка за своїм розвитком випереджала

¹⁰² Данте Алигьери. Божественная комедия с иллюстрациями Гюстава Доре; [пер. с ит. М.Л. Лозинского]. – Москва: Издательство АСТ, 2019. – с. 43

Париж Людовіка Святого, де таке споруда була лише одна¹⁰³. Також в молодості Данте був присутній при події, що говорить про оптимізм і повноті життєвих сил правителів Флоренції: зведенні третього пояса міських укріплень. Рішення було прийнято в 1284 році, роботи тривали аж до 1333 року. Цей пояс, який охоплював територію в 630 га, в основному знесений в ХІХ столітті, мав умістити в себе місто зі стрімко росли населенням. Розрахунки, на які спирався міський уряд, виявилися неточними, так що протягом століть Флоренція відчувала себе в своїх просторих межах вельми комфортно.

Безсумнівно, вигляд міста впливав на Данте, його погляд на архітектуру. За тридцять шість років, проведених в рідному місті (з тисячі двісті шістдесят п'ять по 1301 рік), Данте став свідком приголомшливих містобудівних починань. Багато зі зведених тоді будівель були зруйновані. Інші піддалися настільки ґрунтовної переробки, що ми вже не маємо можливості бачити їх такими, якими вони були відомі поетові. З усіх будівель, якими в ті роки прикрашена Флоренція, не було найулюбленіше для городян, ніж Баптистерій. У «Божественної комедії» Данте з незмінною гордістю згадує про нього не менше чотирьох разів (Пекло, ХІХ, 17; Рай, ХV, 134; ХVІ, 47; ХХV, 7-9), з постійною ремаркою: «Мій прекрасний Сан-Джованні ». При цьому Данте 1299 року спостерігав початок будівництва Палацу пріорів, на місці будинку сімейства Форабоскі, від якого зберіглася лише вежа, що називалася Вакка. Він бачив, як пріори переїжджали в нову будівлю, менш містке, ніж сучасне, особливо в бічних частинах. Зате завершення будівництва вежі, закінченою не раніше 1310 року він не побачив. Але важливіше тут те, що Данте в своїх творах навіть натяком не згадує це дивовижне споруда, одна з чудес архітектури того часу, швидше за все в знак образи на правителів, які вигнали його з рідного міста.

Не менш важливим є значимість Флоренції і як історичного міста, до якого були прив'язані традиції і спогади, які стосуються багатьом поколінням, які Данте глибоко відчував і зрідка висловлював. Важливим є аспект культурного

¹⁰³П. Антонетті .: П життя Флоренції за часів Данте. С. 46-47

надбання, яке мало великий вплив у формуванні поглядів і інтересів Данте. Тут він познайомився з творчістю своїх приятелів і більш того, з античністю. Сам Данте стверджує, що читав «Історію проти язичників» Паулюса Орозія і «Історію Риму» Лівія¹⁰⁴. Тут же варто згадати написану народною мовою флорентійську хроніку Діно компанії, яка просто і життєво передає події сучасної автору життя Флоренції. Автор сам бере участь у багатьох з цих подій, будучи активним діячем в політичному житті рідного міста, і описує ці події так чесно і правдоподібно. Читаючи небагатослівні сторінки хроніки Діно компанії, ми як би вступаємо на вузькі галасливі вулиці Флоренції, бачимо на власні очі розвиток її політичної та економічної життя.

Також варто врахувати, як саме Данте сприймав собою прочитане, вивчене, почуте. Відносини між історією і пам'яттю, між письмовою та усною культурою змінювалися за часів Данте. Під час Duecento «Новели», наприклад, доводилися повторенням до досконалості, передавалися від мовця до того, що говорить. Рима або пісня часто допомагали неписьменним, хто слухав ці тексти, запам'ятати їх. Спогади, засновані на усній традиції, звичайно, мали свої неточності, оскільки несуттєві аспекти минулого неминуче вирізаються через їх незбагненності для нинішніх слухачів. Тут варто відзначити події, які відбуваються паралельно життя Данте у Флоренції, оскільки чимала кількість пригод того часу відображені у творчості Данте, в частості і Божественної комедії. Наприклад, Ванесса Ноель в своїй роботі «Історичні персонажі в Божественної комедії Данте» провела ретельний текстуальний аналіз історичних персонажів Божественної комедії, порівнявши їх з хроніки, аннали і історіями часів Данте, використовуючи для цього як архівні дослідження, так і вторинні історії¹⁰⁵. У роботі вона інтерпретувала первинні історичні тексти як потенційні джерела, до яких Данте консультувався і розділила на три категорії: 1) персонажі,

¹⁰⁴ Данте А. Монархия / Перевод Зубова В. М.: «КАНОН-пресс-Ц». С. 97

¹⁰⁵ HISTORICAL CHARACTERS IN DANTE'S DIVINE COMEDY Vanessa Noelle DiMaggio A DISSERTATION in Italian Studies For the Graduate Group in Romance Languages Presented to the Faculties of the University of Pennsylvania in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy 2019,

які брали участь в битвах при Монтаперті і Колле-Валь-д'Ельза, 2) персонажі, що належать або пов'язані з династіями Норман, Швабії і Арагона на Сицилії, 3) персонажі, залучені в сенсаційні або заслуговують на увагу події за життя Данте. Як згадувалося раніше, близько половини персонажів, що з'являються в «Божественної комедії» Данте, були реальними людьми. Ванесса нарахувала 332 окремих персонажа, що відносяться до трьох сфер загробного життя. З цих 332 персонажів 253 були реальними історичними людьми, 160 з яких – майже половина жила між XI і XIV століттями. Про частини з них можна з упевненістю сказати, що вони жили за часів повноліття Данте. Це означає, що для того, щоб Данте знав, хто вони такі і чим займалися, він повинен був або знати їх особисто, або чути новини про них. Не всі вони були сусідами, колегами або друзями Данте, більшість з них були абсолютно незнайомими людьми, про яких він міг дізнатися лише побічно. Зв'язком, що зв'язує історії цих персонажів, є їхнє ставлення до поточних подій часів Данте: вбивства, грабежі, арешти, дивні події і підробки. Перші дві категорії аналізували історичні події, які в основному відбулися до народження Данте, і, таким чином, в більшій мірі зосередилися на письмових свідченнях, в той час як третя категорія оповідала новини про доросле життя Данте і, таким чином, більше фокусувалася на усній традиції¹⁰⁶.

Протягом XIII століття писемність розвивалася поряд з усною, тому звернення до листа як підтримці пам'яті посилилося, і в міру того, як папір стала більш доступною, комуни почали будувати своє життя на письмовому, а не на усному слові. Щоб зрозуміти, який вибір зробив Данте при читанні історії і поточних подій, ми повинні зрозуміти притаманну їм упереджену природу історичних джерел того часу. І хроніки, і літописи, як правило, були сильно локалізовані і часто суб'єктивні. Вони служили засобом самозвеличення, будь то для громади, сім'ї або окремої людини, і завжди мали щось, що потрібно зробити, або сокиру, який потрібно заткнути, будь то на службі політиці, закону або

¹⁰⁶Marco Prina, *Dante and the Florentine Chronicles. A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the joint degree of Doctor of Philosophy in Italian Studies and Medieval Studies*, 2014

релігії. Літописці не є сучасними, відстороненими істориками; вони були партійними і вельми самовпевненими¹⁰⁷. Хроніки і аннали в XII і XIII століть не зважали недоторканими текстами, скоріше, вони більше розглядалися як громадська власність, яку потрібно було додати, привласнити, адаптувати і переписати з новим акцентом.

Літописи за самою своєю природою були цивільними. Вони записували тільки ті події, які мали відношення до їх міст, хоча і були незначними. Літописці, з іншого боку, могли б більш вибірково підходити до того, що вони хочуть включити в свої оповідання. Хроніки, замість того, щоб черпати натхнення з бажання просувати пропаганду на користь конкретного міста-держави, часто були натхненні або організовані навколо історичних подій або періодів історії, які за своєю природою були поляризуючими¹⁰⁸.

Хоч дані історичні джерела не завжди були правдивими, дослідники завжди намагалися відзначити, що Данте не обов'язково робив відмінність між легендою та історією, оскільки дещо з того, що вважалося історією в його час, було міфом.²¹ Для Данте історія була історією, будь то вигадка поета або історична запис літописця. На думку Джузеппе Маццотті і Чарльза Сінглтона, історичне сприйняття Данте засноване на біблійних принципах. В середні віки біблійні події записувалися в універсальних історіях з тієї ж історичною цінністю, що і діяння імператорів і пап Священної Римської імперії. Крім цього, Ферранте в своїй статті «Історія – це міф, міф – це історія» стверджує, що Данте однаково достовірно відноситься до фігур з міфу та історії, тому що вони обидва є частиною людської культури¹⁰⁹. Жоан Ферранте вважає, що для Данте було важливо включити в свою розповідь реальних людей, тому що він вважав їх очевидцями історії. Ферранте також вказує, що іноді Данте або дає пояснення,

¹⁰⁷ HISTORICAL CHARACTERS IN DANTE'S DIVINE COMEDY Vanessa Noelle DiMaggio A DISSERTATION in Italian Studies For the Graduate Group in Romance Languages Presented to the Faculties of the University of Pennsylvania in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy 2019,

¹⁰⁸ HISTORICAL CHARACTERS IN DANTE'S DIVINE COMEDY Vanessa Noelle DiMaggio A DISSERTATION in Italian Studies For the Graduate Group in Romance Languages Presented to the Faculties of the University of Pennsylvania in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy 2019,

¹⁰⁹Ferrante, Joan M. The Political Vision of the Divine Comedy. Princeton, NJ, Princeton University Press, 1984, p. 7

що не підтверджуються історичними джерелами, або придумує їх для своїх особистих або політичних цілей, тому слід «ідентифікувати його джерела і перевіряти правдивість його історій, коли це можливо, щоб зрозуміти як і з якою метою Данте ними маніпулює»¹¹⁰.

Дискусія про використання Данте історичних джерел, які вплинули на формування його творчості нерозривні з однією проблемою: вплив хронік Віллані і Маліспіні на комедію Данте. На щастя, вчені вже багато років активно і ретельно обговорюють цю тему і майже розкрили загадку, особливо в тому, що стосується Маліспіні. Протягом багатьох років хроніка Маліспіні вважалася справжнім текстом XIII століття, написаним знатним гвельфів на ім'я Рікордано Маліспіні і продовженим його племінником Джакотто. Однак його справжність вперше була поставлена під сумнів Полем Шеффер-Бойхорстом в 1870 году. Так Шеффер-Бойхорст звинуватив Маліспіні в тому, що він був упорядником 14-го століття, який запозичив матеріал у Віллані і вставляв в нього панегірики певних флорентійських сімей. Розгадати таємницю того, чи вплинув Данте на Віллані або навпаки, набагато складніше. Карло Чіполла і Вітторіо Россі спочатку стверджували, що необхідно припускати наявність загального джерела між Данте і Віллані. Вони вважали, що Данте, мабуть, використовував народну хроніку, схожу на Нову Хроніку Віллані, але не ототожнення з нею, і що сам Віллані дуже уважно стежив за цим невідомим джерелом, додаючи додаткові деталі і свої власні коментарі. Вони засновували свою теорію на двох розділах хроніки Віллані. Але Фернандо Нері виступив проти цієї теорії і замість цього наполягав на тому, що інтерпретація історії Віллані походить від Данте, оскільки він не тільки покладався на Данте в історичних судженнях і інформації, але і доповнював ці запозичення так само, як і інші джерела, за допомогою додаткових досліджень. 33 У своїй книзі 1972 року «Хроніки історії» Луї Грін висловив свою думку з цього приводу. Грін використовував підхід до розгляду відмінностей між точками зору Віллані і Данте, а саме, що в інтерпретації історії Віллані був

¹¹⁰Ferrante, Joan M. *The Political Vision of the Divine Comedy*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 1984, p. 8.

відсутній явний імперіалістичний ухил, характерний для подання Данте політичних проблем свого часу.³⁹ Наприклад, Фрідріх II і його син Манфред явно представлені як архетипи мирського зла в Віллані, тоді як в комедії до них ставляться набагато м'якше. Грін вважає, що Віллані і Данте витягли свої факти з одних і тих же письмових джерел та усних традицій, але представили їх по-різному. Він погоджується з тим, що Віллані, мабуть, був знайомий з «Божественною комедією», коли писав свою роботу в її нинішньому вигляді, про що свідчить запозичення їм певних дантівських оборотів фраз і метафоричних виразів, а також деяких суджень Данте про конкретні ситуації. Грін перераховує джерела Віллані для певних книг і розділів з упевненістю – це народна версія *Chronica de origine civitatis*, Мартіна з Хронікона Троппау, *Gesta Florentinorum*. Йому незрозуміло, яка частина інформації Віллані про ранню історію Флоренції пов'язана з «Божественною комедією». Він вважає більш правдоподібним припустити спільне джерело, з якого і Данте, і Віллані черпали свою інформацію, ніж постулювати висновок Віллані з розрізнених натяків у Божественній комедії на його ім'я. Але для Гріна питання про те, запозичив чи Віллані у Данте, Данте запозичив у Віллані, або вони обидва запозичили з іншого джерела, в кінцевому підсумку не має відповіді, тому що ми не знаємо, коли Віллані вперше почав підготовчу роботу над своєю хронікою, коли він почав вести хроніку. регулярний звіт про події, і коли він відлив роботу, ми тепер маємо її в остаточному вигляді. Все, що ми знаємо напевно, це те, що Віллані не міг почати версію Хроніки, яка у нас є сьогодні, раніше, ніж 1320-ті, і, можливо, вона датується 1340-ми роками. Але перш ніж припустити, що основна частина його хроніки була написана в 1330-х або 1340-х роках, слід визнати, що деталі, з якими він описує події в книгах VIII, IX і X, не могли бути відтворені по пам'яті через десятиліття після того, як ці події відбулися. При цьому Все, що ми знаємо напевно, це те, що Віллані не міг почати версію Хроніки, яка у нас є сьогодні, раніше, ніж 1320-ті, і, можливо, вона датується 1340-ми роками. Але перш ніж припустити, що основна частина його хроніки була написана в 1330-х або 1340-х роках, слід визнати, що деталі, з якими він описує події в книгах VIII, IX і X, не могли бути

відтворені по пам'яті через десятиліття після того, як ці події відбулися. При цьому Все, що ми знаємо напевно, це те, що Віллані не міг почати версію Хроніки, яка у нас є сьогодні, раніше, ніж 1320-ті, і, можливо, вона датується 1340-ми роками. Але перш ніж припустити, що основна частина його хроніки була написана в 1330-х або 1340-х роках, слід визнати, що деталі, з якими він описує події в книгах VIII, IX і X, не могли бути відтворені по пам'яті через десятиліття після того, як ці події відбулися. При цьому не могли бути відтворені по пам'яті через десятиліття після того, як ці події відбулися. Так ідея розмістити «*buon tempo antico*» в період суворої економії і скромною суспільного життя до флорентійської експансії належала Данте, оскільки вона була важливою частиною його теорії історії та суспільства. Він стверджував, що Віллані напевно читав комедію до того, як випустив остаточну версію навіть першої частини своєї хроніки». Про *buon tempo antico* Девіс пише: «Вона була створена поетом, адаптована літописцем і слабо і коротко повторена двома укладачами».

Ще одна важлива область вивчення історичних джерел Данте, яка активно займається дослідженнями - це відносини між Божественною комедією і ранніми флорентійськими хроніками. Аквілеккья писав: «Якби ми могли вирішити проблему цих відносин, ми змогли б більш правильно оцінити оригінальність Данте в рамках сучасної політичної думки; ми також повинні краще зрозуміти його ставлення до історіографічної традиції, і ми повинні мати можливість більш чітко визначити його власний вплив на сучасних літописців». Можливі джерела, від яких Данте залежав в своїх знаннях флорентійської історії, включають *Chronica de origine civitatis* (написану до 1231 року анонімним автором), *Gesta Florentinorum* (написаний Санзаном, ймовірно, до 1230 р.), *Gesta Florentinorum* (написано анонімним автором, не плутати з *Gesta*, написаним автором). *Chronica de origine civitatis* користувалася величезним успіхом як основне джерело ранньої історії Флоренції протягом XIII і XIV століть.

Що не менш важливо, перед нами той випадок, коли дослідження медієвіст допомагають підкреслити роль твори в сучасному йому історико-соціальному контексті і поглянути на поетичну і суспільно-політичну еволюцію Данте в

зазначені роки, його авторські і життєві стратегії як взаємопов'язані частини єдиного процесу. Одна з головних методологічних проблем дантоведення пов'язана якраз з систематичними розбіжностями між архівними даними, які ми маємо про життя Данте, і «автобіографічній» інформацією, якою постачає нас він сам. Сконцентрований на любовних переживаннях персонаж «автобіографічного» прозіметра і «реальний» Данте Аліг'єрі історичних хронік того часу і архівних документів до такої міри не мають між собою нічого спільного, що часом важко повірити¹¹¹. Дослідження істориків С. Дьячатті, Дж. Мілано¹¹², М. Сантагата, Енріко Фаїні (E. Faini), Терези Де Робертис (T. De Robertis) цінні, крім іншого, саме тим, що допомагають з'єднати численні іпостасі автора «Vita nova» в умовно-когерентне ціле. Незалежно один від одного, перераховані автори пропонують схожі пояснення того, чому в 1295 р молодий рафінований інтелектуал, до цього не помічений в політичній діяльності і не мав для неї ні необхідного соціального статусу, ні майнового цензу, відразу переміщається в самий епіцентр флорентійської політики. Більш того, дебютує в ній відразу в якості «експерта» під час обговорення найважливішої реформи. Бажання дослідників «намацати» спадкоємність між Данте-автором і Данте-людиною природно і зрозуміло, і все, що нам сьогодні відомо про постфлорентійском творчості поета, лише підтверджує обґрунтованість такого підходу: обставини створення практично всіх дійшли до нас дантівських текстів (як і причини, за якими деякі з них не були завершені) безпосередньо пов'язані з перипетіями і обставинами його життя. Отже, в роботах медієвіст в останні роки поступово формується новий і незвичний образ поета: чи не поглиненого в любовні переживання мрійника-філософа (двійника ліричного героя «Vita nova»), а амбітного молодого інтелектуала. Тут варто згадати не менше значимого в Флорентійському періоді Данте знайомство з Брунетто Латини – одним з найбільших італійських літераторів і політиків XIII

¹¹¹Dante attraverso i documenti. I. Famiglia e patrimonio (secolo XII - 1300 circa) / A cura di Giuliano Milani e Antonio Montefusco. Reti Medievali Rivista, 2014 року, vol. 15, no 2. P. 328

¹¹²Milani G. Dante politico fiorentino. Dante attraverso i documenti II, pp. 511-563.

століття, якого Данте згадував і прославляв в за якими деякі з них не були завершені) безпосередньо пов'язані з перипетіями і обставинами його життя. Отже, в роботах медієвіст в останні роки поступово формується новий і незвичний образ поета: чи не поглиненого в любовні переживання мрійника-філософа (двійника ліричного героя «Vita nova»), а амбітного молодого інтелектуала. Тут варто згадати не менше значимого в Флорентійському періоді Данте знайомство з Брунетто Латини – одним з найбільших італійських літераторів і політиків 13 століття, якого Данте згадував і прославляв в за якими деякі з них не були завершені) безпосередньо пов'язані з перипетіями і обставинами його життя. Отже, в роботах медієвіст в останні роки поступово формується новий і незвичний образ поета: чи не поглиненого в любовні переживання мрійника-філософа (двійника ліричного героя «Vita nova»), а амбітного молодого інтелектуала. Тут варто згадати не менше значимого в Флорентійському періоді Данте знайомство з Брунетто Латини – одним з найбільших італійських літераторів і політиків 13 століття, якого Данте згадував і прославляв в не поглинання в любовні переживання мрійника-філософа (двійника ліричного героя «Vita nova»), а амбітного молодого інтелектуала. Тут варто згадати не менше значимого в Флорентійському періоді Данте знайомство з Брунетто Латини – одним з найбільших італійських літераторів і політиків 13 століття, якого Данте згадував і прославляв в не поглинання в любовні переживання мрійника-філософа (двійника ліричного героя «Vita nova»), а амбітного молодого інтелектуала. Тут варто згадати не менше значимого в Флорентійському періоді Данте знайомство з Брунетто Латини – одним з найбільших італійських літераторів і політиків 13 століття, якого Данте згадував і прославляв в XV пісні «Ада»¹¹³. Сам Брунетто грав видну роль у Флорентійській республіці: в 1253 був послом в Сієні, в 1287 пріором, в 1289 секретарем республіки і 7 років жив у вигнанні у Франції. Брунетто викладав юному Данте дисципліни, філософію, літературу які дозволили йому познайомитися з

¹¹³Данте А. Божественная комедия / Перевод Минаевой Д. М.: Издательство «Э», 2016. С. 439

великими минулого. Свого часу Брунетто високо цінувався як вчений, державний діяч і як письменник. Саме він був одним з тих, хто привніс в життя Данте класичне і енциклопедичну освіту¹¹⁴. В цьому відношенні особливо характерно найбільше твір «Книга про скарб». Видатний політичний діяч гвельфський Флоренції, що виконував від її імені ряд важливих дипломатичних доручень, активний Пополани, Латини написав свій твір французькою мовою, який вважав «більш приємним і більш доступним всім людям». У цьому творі він намагається дати як би народну, популярну паралель «Сумі» Фоми Аквінського, розповісти про все, роз'яснити всі¹¹⁵. Безсумнівно, Латини вплинув на розвиток Данте, але сам Данте, як вже зазначалося раніше зміг розпочати активну політичну діяльність тільки лише завдяки реформам політичних інститутів Флоренції навесні 1295 року спричинили розширення соціальної бази режиму. Вони і створили в суспільстві запит на інтелектуалів і відкрили перед ними можливість влитися в політичну еліту.

Сам Данте, народження якого відбулося в периферії політичних конфліктів, очевидно, ще з дитинства мав прямий вплив політичних подій у Флоренції, але зрозуміти їх міг тільки лише з певного віку. Примітно, що перша усвідомлена зустріч з драматичними подіями в історії Флоренції могла статися з нагоди прибуття в місто і зустрічі (червень 1273-го) між Григорієм IX і Карлом Анжуйським. Це подія не мала бажаного ефекту для заспокоєння гвельфів і гібелінів, але безумовно, мало великий резонанс в офіційних церемоніях через присутність в місті двох наймогутніших персонажів в історії Італії того часу. Але ще до цього через уста предка Беллінчіоне, який повернувся з вигнання з іншими родичами, дитина дізнався подробиці трагічного десятиліття,

Вчені завжди особливо цікавилися ідеологічними джерелами дантовського трактату, його літературними попередниками. Звичайно, Данте спирався на давні традиції політичної думки, пов'язані з віковою боротьбою папства і імперії. Коли

¹¹⁴Енциклопедичний Словник Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона - У 86 напівтомах з ілюстраціями і додатковими матеріалами, С.-Петербург, 1890-1907. С. 751-752

¹¹⁵Гуковский М.А. Итальянское Возрождение. Ленинград: изд. ЛГУ, 1990. – С. 244

Данте був ще дитиною, англійський чернець Роджер Бекон вказував на необхідність поділу меча матеріального і меча духовного між «справедливим государем» і «справедливим татом». Очевидно, Данте був знайомий з такими творами кінця XIII-початку XIV ст., Як твір німецького письменника Георга Оспабрюка «Про права Римської імперії», як анонімний трактат «Розгляд за »і« проти», в якому проголошувалося божественне походження світської влади, обернувся в «дар Костянтина». Інший анонімний трактат – «Суперечка між кліриком і лицарем»¹¹⁶. Що важливо, сам Данте добре пам'ятав історію політичних домагань папства і перш за все низку подій кінця XIII століття. У Флоренції в цей час відбувалися революційні події, так як батьківщина поета так само грала важливу роль конфлікті: партії «білих» і «чорних» розділилися за ознакою того, що перші були прихильниками «папства», а другі ж навпаки, були опозиційною стороною¹¹⁷. Паралельно з цим варто згадати Боніфация VIII, який мав ідею світового панування римської курії практичним керівним початком своєї діяльності. Данте не міг не згадати, як ще в 1296 році Боніфаций знову проголосив цю стару улюблену доктрину папства в буллі «Клерщіс лаїкос», вперше привела Боніфация до зіткнення з Францією. Данте не міг не згадати, як в 1300-1301 роках Боніфаций особливо наполегливо втручався у флорентійські справи, заявивши в листі до флорентійському єпископу про свою верховної влади над Флоренцією, Тосканою і взагалі над усіма смертними. Данте пам'ятав і про те, як Боніфаций прийняв послів імператора Альберта з діадемою Костянтина на голові і заявив їм: «Хіба я не є найвищим понтифіком? Хіба це не престол Петра? Хіба я не можу розпоряджатися правами імперії? Я - Цезар! Я - імператор»¹¹⁸! Саме ці події остаточно сформували політичні погляди, які вилилися в новому літературному мисленні Данте. Поряд з цим створюється твір «Монархія», яка повністю передає дантівське розуміння світу і держави. В

¹¹⁶Цит. за: Данте і його час. Поет і політика / Л. М. Баткин; Предисл. В. Рутенбурга; Академія наук СРСР. - М.: Наука, 1965. - 43

¹¹⁷Мандельштам О. Розмова про Данте. - М.: Мистецтво, 1967. - С. 101-115.

¹¹⁸Цит. за: Данте і його час. Поет і політика / Л. М. Баткин; Предисл. В. Рутенбурга; Академія наук СРСР. - М.: Наука, 1965. - С. 47

основу «Монархії» поет поклав вчення про повний поділ світської і духовної влади: імператор не залежить від тата і знаходить свій авторитет безпосередньо від бога. Справа тата - піклуватися виключно про духовне спасіння людей і вести їх до вічного блаженства, не втручаючись в мирські відносини, в політику. Все земне підлягає однієї лише юрисдикції імператора¹¹⁹.

Саме таким чином в період життя у Флоренції у Данте сформувалася одна з найважливіших ідей його життя – ідея всесвітньої монархії. Вона була відображена у всіх сто піснях «Божественної, комедії». До XIV століття «Священна імперія німецької нації» не була такою сильною, до того ж невдала боротьба двох Фрідріха з татами надломила її. Але сама ідея Данте всесвітньої монархії по суті ж – це ідея монархії національної, італійської. Данте уявляє собі Італію як строго окреслене ціле. Наприклад, в трактаті «Про народного мовлення» він вказує точні географічні кордони італійської народності, обговорюючи, чи не занадто великі чужорідні домішки в Трієсті і Турині. Він виявляє розуміння національної спільності, коли пише: «Ті з звичаїв італійців є благороднейшими, які властиві не одному місту, а всім комунам Італії». Нараховуючи «в цьому малому куточку світу» понад 1000 дрібних і 14 основних говорив, Данте підкреслює, що існує підноситься над хаосом місцевих говірок «народну мову, що належить всій Італії». І співає в «Бенкет» гарячий патріотичний гімн на честь цієї мови. Нехай не бентежить нас, що Данте називає загальноіталійський мову «придворним». Якраз це найкращий доказ його політичної проникливості. «Ми називаємо мовою надвірним з тієї причини, що, якби ми мали в Італії двір, він (мова) був би придворним, бо двір є спільний дім для всього королівства і найясніший правитель всіх частин королівства». Але, з гіркотою зауважує поет, «наша мова мандрує як чужинець і ховається в незначних притулках, бо немає у нас двору». Тому говорити, що народна мова «затверджується при найвищому італійському подвір'ї, здається дурницею ...» «Однак на це легко відповісти», - зауважує Данте. І далі йде сміливе міркування:

¹¹⁹Цит. за: Данте і його час. Поет і політика / Л. М. Баткин; Предисл. В. Рутенбурга; Академія наук СРСР. - М.: Наука, 1965. - 41

«Хоча в Італії і немає двору (якщо розуміти його як єдиного, як двір, наприклад, німецького короля), проте члени його у нас є і, як в Німеччині вони об'єднані одним государем, так у нас вони об'єднані благодатним світлом розуму; тому було б помилково вважати, що італійці позбавлені двору, хоча государя ми і позбавлені. Ми маємо двір, але він знаходиться в тілесному розсіянні». Під словом «двір» Данте розуміє національність, втілену в монархії, як в своєму державному єдності. Італійська народність, володіючи мовної та духовної спільністю (скріплена «благодатним світлом розуму»), позбавлена, однак, «тілесного», політичної єдності, позбавлена того «государя». Усередині Італії немає сили, здатної покінчити з «тілесним розсіюванням» і створити «спільний дім» італійців. Неприйнятно для Данте і чужоземне, наприклад французьке, панування. Номінальну владу Священної імперії замінити було нічим. І Данте бачив один лише вихід: перетворити номінальну єдність в дійсну державну спільність під скіпетром всесвітнього монарха.

Таким чином Данте вважав, що не Німеччина, а Італія повинна стати центром всесвітньої імперії і носієм імператорської влади – «лише римський народ, обраний богом»¹²⁰. Доказу присвячена цілком друга книга трактату «Про монархії». Данте розгортає багату схоластичну аргументацію, виходячи виключно з історії стародавнього Риму. Саме антична Римська імперія, а не середньовічна, служить відправною точкою міркувань Данте. Його ідеал – епоха Августа, про яку він читав ще з самого дитинства: «Тільки при божественному монарху Августі монархія була досконалою, а світ перебував у спокої. І що тоді людський рід був щасливий в спокої загального миру, визнали гідним засвідчити всі історики і славнозвісні поети ...»¹²¹. Данте вихваляє античні часи, коли Італія була об'єднана, і Рим був центром великої держави – «камені стін його заслуговують поклоніння, а земля, на якій він стоїть, гідна людського шанування і захоплення»¹²².

¹²⁰Баткин Л. Данте и его время. Поэт и политика. М.: Наука, 1965. С. 76

¹²¹Цит. за: Данте і його час. Поет і політика / Л. М. Баткин; Предисл. В. Рутенбурга; Академія наук СРСР. - М.: Наука, 1965. - 41

¹²²Данте А. Божественная комедия / Перевод Минаевой Д. М.: Издательство «Э», 2016. С112-131

Однак, за влучним зауваженням А.Л. Доброхотова, Данте «визначив характер влади Рима як влада ідеалу, а не сили»¹²³. Данте стверджує: «Римський народ по праву, без узурпації, стежили над усіма влада монарха, іменовану імперією»¹²⁴. Які ж докази цієї тези наводить Данте? По-перше, знатність. Данте згадує Вергілія з його «Енеїдою», де розповідається про мандри батька римського народу - Енея. Символічним, з точки зору Данте, є той факт, що Еней був послідовно чоловіком: Креуси (яка відбувається з Азії), Дідони (представниця Африки) і Лавінії (дочка царя Латина, представниця Європи). У цьому поетові бачиться універсалізм римської імперії. В ідеї першості Риму, таким чином, немає слідів етнічного переваги. По-друге, чудеса. Оскільки Римська імперія отримувала підкріплення від Бога у вигляді чудових явищ, «отже, вона бажана Богу, а отже, існувала і існує по праву»¹²⁵. Данте згадує різні події, пов'язані з римською історією, зокрема чудесний порятунок Риму завдяки гусям. «Імперія римська народжується з джерела благочестя», - констатує автор «Монархії»¹²⁶. Третє. «Римський народ здобув імперію в поєдинку; отже, стежили він її по праву », - стверджує Данте¹²⁷. Тут мова йде про те, що в історії було чимало полководців, які намагалися завоювати весь світ: Кир, Ксеркс, Олександр Македонський і інші, але в підсумку всесвітнє панування здійснила саме Римська імперія за часів Августа Октавіана. І саме в цей період, «Августу єдиноначальствующу на землі», як співається у відомій різдвяній стихире черниці Кассии, народжується Спаситель світу - «серед громадян Риму, Де римлянин - Христос», говорить в «Божественній комедії»¹²⁸.

Таким чином, накопичені знання і низка подій, що відбувалися до і під час життя Данте у Флоренції остаточно сформували дантовський світ, в якому взаємини влади світської і церковної, римського принцепса і римського

¹²³Доброхотов А.Л. Данте Аліг'єрі. С. 76.

¹²⁴Данте 1968 М. С. 323

¹²⁵Данте 1968 М. С. 326.

¹²⁶Данте 1968 М. С. 327.

¹²⁷Данте 1968 М. С. 338.

¹²⁸Данте А. Божественная комедия / Перевод Минаевой Д. М.: Издательство «Э», 2016. С. 110

понтифіка звучать так: «Влада імперії зовсім не залежить від Церкви»¹²⁹. Поряд з цим «Влада обох відбувається безпосередньо від Бога: одна – для блаженства тутешнього життя, інша - для блаженства вічного життя»¹³⁰. На думку Данте, і претензії тата на світську владу, і узурпація духовної влади з боку світських правителів стають спотворенням тієї гармонії, яка повинна панувати між ними. У його час, гармонія зруйнована, а Данте прямо звертається до римського понтифіка і духовенству: «О ви, кому молитися що повинна, Так щоб Кесар не злавив з сідла, Як вам Господнє слово указует ...»¹³¹.

Варто відзначити, хоч і Данте познайомився з творчістю Фоми Аквінського завдяки Бруннетто Латини, але все ж висловлює думку, протилежну твердженнями. На це звернув увагу Е. Жильсон проводячи паралель, згідно з якою Данте вважає, що верховному первосвященника «ми повинні віддавати не всі, що повинні віддавати Христу, але все, що повинні віддавати Петру ...», тоді як Фома Аквінський стверджує, що Римському понтифіку « всі королі християнських народів повинні коритися так само, як самому нашому Господу Ісусу Христу »¹³². Власне, з цієї точки зору і прояснюються політичні думки і дії Данте. При цьому, хід історії не задовольняє Данте, оскільки тата привласнили собі світську владу, Італія втратила мир і єдність, імператори стали нехтувати своєю місією.

Його раннє вивчення античної історії та ознайомлення з античними авторами привели до формування роздумів і поглядів про «всесвітній монархії». Відповідно, на його шляху була одна з найважчих перешкод – світська могутність папства. Ідея Данте про всесвітню монархії по суті своєму спрямована проти папства, і з огляду на всі обставини того часу можна сказати, що в тодішніх умовах позбавити пап світської влади було неможливо.

¹²⁹Данте 1968 М. С. 360

¹³⁰Данте 1968 М. С. 361.

¹³¹Данте 1992. Чистий. 6, 91-93 С. 207

¹³²Жильсон Е. Данте і філософія / Пер. з франц. Г. Вдовіної. М. : Інститут філософії, теології та історії св. Фоми, 2010. С. 220.

Висновки

XIII століття ознаменувалося найвищим світанком середньовічної культури. Хоч і Європа того часу не мала єдності, поряд простежується спільність ідеології і цінностей, з єдиною культурною мовою. Флоренція переживала в той час складний політичну та економічну кризу. Йшла боротьба усвідомила своє значення буржуазії зі спадковою аристократією. В цілому ряді італійських міст виникли протиборчі партії: гвельфів (прихильниками папи) і гібеліни (прихильники імператорської влади). Боротьба між ними приводила до вигнання однієї з ворогуючих сторін, причому вчорашні вороги, які опинилися поза межами рідного міста, часом об'єднувалися і спільно виступали проти недавніх своїх однодумців. Данте належав до крила так званих «білих» гвельфів.

Данте Аліг'єрі народився у Флоренції в травні 1265 року. Рід свій він зводив до римських громадян і був схильний підкреслювати його знатність, хоча фактично він належав до середнього стану. Про батьків його ми майже нічого не знаємо, про дитинство і юність його маємо лише уривчасті відомості. Дев'яти років від роду (так розповідає Данте в «Нове Життя») він закохався в дівчинку на свій вік – Беатріче, і пам'ять про цю любов перетворила його душу і життя. Любов ця визначила ідеальне і піднесене єдність, яке так вражає в творчості Данте. Уже в ранні роки Данте виявляв схильність до науки і поезії. На підставі згадок поета можна встановити, що він отримав досить поверхневі знання, яке розширив і довів до виключної повноти завдяки наполегливій роботі в зрілому віці. Саме у Флоренції Данте познайомився та знайшов собі близьких друзів, які були в різний час поети Лапо Джанні, Чіно да Пістойя і особливо Гвідо Кавальканті. З Чіно да Пістойя, відомим юристом, одним з кращих ліриків того часу і згодом учителем Петрарки, Данте, ймовірно, зблизився пізніше, під час свого вигнання.

Двадцяти чотирьох років від роду він взяв участь у військових операціях проти сусідніх міст - Ареццо і Пізи. У 1296 Данте одружується, а в 1300 здійснює відповідальні дипломатичні доручення і виконує обов'язок пріора. Данте відіграє значну суспільну роль і бере активну участь в політиці рідного міста. У той час,

коли Данте представляв інтереси своїх соратників при дворі папи Боніфация VIII, «чорні» гвельфів зрадили його суду, звинувативши в інтригах проти церкви та інших «гріхах». Данте був засуджений до вічного вигнання з рідного міста, а в разі появи у Флоренції - смерті на багатті

Отже, Флорентійський період є чи не найважливішою смугою у житті Данте Аліг'єрі. Саме тут він мав можливість познайомитися з античною творчістю, сицилійською школою та представниками солодкого стилю. Саме тут Данте сформував свої погляди та переконання. Таким чином, ця робота направлена на дослідження Флорентійського періоду у житті Данте Аліг'єрі, зокрема, на аспекти, процеси та чинники у місті, які мали важливу роль у формуванні поглядів Данте.

На завершення даної роботи слід підвести підсумок. По-перше, у роботі були виконані поставлені задачі, а саме:

1. розглянути основні політичні, економічні і соціальні процеси у Флоренції XIII століття;
2. необхідно вивчити біографію поета в рамках Флорентійського періоду;
3. дослідити поетичні твори і, зокрема ті, які були написані після вигнання;
4. виявити та проаналізувати конкретні аспекти впливу на твори Данте і його формування.

По-друге, у роботі були проаналізовані конкретні процеси, які мали чималий вплив на формування особистості Данте. Це як і політичні периферії, які спіткали Данте в момент його народження, так і економічні. Саме при розгляді окремих процесів було простежено взаємозв'язок із подіями у сучасній Данте Флоренції та згідно цим встановленні причино-наслідкові зв'язки. Також слід звернути увагу на розкриття тих чи інших дій Данте, де більшість з них були аргументовані спираючись на архівні документи, хроніки і власне, на самі роботи творця. Також в ході роботи було проаналізовано Флоренцію як місто, яке мало чималий вплив на формування поглядів Данте.

На закінчення слід сказати, що Такі великі і масштабне твори як «Божественна комедія», «Монархія» і «Нове життя» не могли не надати такий

сильний вплив на наступні покоління. Безумовно, Данте є талантом першої величини, але і важливо те, під яким саме приводом сформувалися його погляди і яку роль Флоренція займає в цьому питанні. Саме тому Флорентійський період має важливе значення як в історичному, так і художньому контексті постаті Данте Аліг'єрі.

Список джерел та літератури

1. Асоян А. А. Данте и русская литература. – Свердловск: Изд-во Урал.-1989.
2. Андреев М.Л. Время и вечность в «Божественной Комедии». // Дантовские чтения. М., 1979
3. Антонетти П. Повседневная жизнь Флоренции во времена Данте/ Пер. с франц. и предисл. В.Д.Балакина. М., Молодая гвардия, 2004. – 287 с.
4. Алпатова М. В., Итальянское искусство эпохи Данте и Джотто М.—Л., 1939.
5. Баренбойм П. Д. «Конституционные идеи Данте», Законодательство и экономика, № 6, 2005
6. Баткин Л. Гвельфы и гибеллины во Флоренции. М.: Наука, 1959. 28 с.
7. Баткин Л. Данте и его время. Поэт и политика. М.: Наука, 1965. 195 с.
8. Баткин Л. Итальянское возрождение: Проблемы и люди. М.: Российский государственный гуманитарный университет, 1995. 448 с.
9. Баткин Л. О сущности противостояния гвельфов и гибеллинов в Италии. М.: Наука, 1959. 46 с.
10. Боккаччо Дж. Декамерон. Перевож с ит. Н Любимова; Жизнь Данте/ Перевод с ит. Э. М. Линецкой
11. Вегеле Ф. Данте Алигьери. Его жизнь, сочинения и политическая теория, 2012
12. Виллани Д. Новая Хроника / Перевод Юсим М. М.: Наука, 1997. 422 с.
13. Веллутти Д. Хроника Флоренции / Перевод Рыковой Н. М.: Наука, 1972. 318 с.
14. Гарин И. И. Пророки и поэты. Данте. Моей Беатриче. М.: «Терра», 1994. – 208 с.
15. Генон Р. Эзотеризм Данте // Философские науки. — 1991. — № 8.
16. Голенищев-Кутузов И. Н. Жизнь Данте и его малые произведения // Данте Алигьери. Малые произведения. — М., 1968.
17. Гуковский М.А. Итальянское Возрождение. Ленинград: изд. ЛГУ, 1990. - 624 с.

- 18.Голенищев-Кутузов И. Н. Данте в России; Данте в советской культуре // Творчество Данте и мировая культура. — М., 1971
- 19.Голенищев-Кутузов И. Н. Творчество Данте и мировая культура / Под редакцией и послесловием академика В. М. Жирмунского. — Наука, 1971.
- 20.Голенищев-Кутузов И. Н., Хлодовский Р. И. Данте Алигьери // Литература Италии : Литература XIII-XIV вв. / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. — М. : Наука, 1985. — Т. 3. — С. 51—68. — (История всемирной литературы : в 9 т. ; 1983—1994).
- 21.Голенищев-Кутузов И. Н. Жизнь Данте и его малые произведения. — М., 1968.
- 22.Данте и всемирная литература. М., 1967.
- 23.Данте А. Божественная комедия / Перевод Минаевой Д. М.: Издательство «Э», 2016. 636 с.
- 24.Данте Алигьери. Божественная комедия с иллюстрациями Гюстава Доре; [пер. с ит. М.Л. Лозинского]. – Москва: Издательство АСТ, 2019. – 432 с.
- 25.Данте А. Монархия / Перевод Зубова В. М.: «КАНОН-пресс-Ц». 194 с
- 26.Данте А., Малые произведения : [Перевод] / Изд. подготовил [и примеч. сост.] И.Н. Голенищев-Кутузов; [АН СССР]. - Москва : Наука, 1968. - 651 с.
- 27.Дживелегов А. К. Данте, 1933.(Жизнь замечательных людей)
- 28.Дживелегов А. К. «Данте Алигиери. Жизнь и творчество» ОГИЗ. М., 1946.
- 29.Дживелегов, А. К. // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. — СПб., 1890—1907
- 30.Де Санктис Ф. История итальянской литературы. М., 1963.
- 31.Доброхотов А. Л. Данте Алигьери.- М.: Мысль, 1990.- 207 с.
- 32.Елина Н. Г. Данте. М., 1965.
- 33.Елина Н. Г. О художественном своеобразии «Божественной комедии» // Данте и всемирная литература. – М.: Наука. – 1967.
- 34.Зайцев Б. К. Данте и его поэма. М., 1922.
- 35.Зелинский Ф. Ф. Гомер — Вергилий — Данте // Из жизни идей. Пб., 1922

36. Карпушин В.А. Некоторые аспекты философской концепции личности у Данте // Дантовские чтения. - М.: 1968. - с.144
37. Краснова И. А. Политическое устройство Флоренции в представлении Джироламо Савонаролы. М.: Наука, 1994. 137 с.
38. Лозинский М. Л., «Божественная комедия» (1936—1942). Сталинская премия. 1946
39. Логиш С. В. Сборник статей. Данте Алигьери
40. Макьявелли Н. История Флоренции; пер. с итал. Н. Я. Рыковой. – Л. : Наука, 1973. - 439 с
41. Макиавелли Н. История Флоренции / Перевод Муравьевой Г. М.: Издательство «Э», 2016. 459 с.
42. Малиспини Р. Флорентийская история / Перевод Дживелегова А. М.: Польза, 1931. 196 с.
43. Малашенко И. Е. Социально-философская концепция Данте и его полемика с Августином // История зарубежной философии и современность. М., 1980
44. Мандельштам О. Э. Разговор о Данте [Мандельштам О. Э. Слово и культура. М., 1987.
45. Рабинович В.Л. Божественная комедия и миф о философском камне. // Дантовские чтения. М., 1985
46. Рутенбург В. Великий итальянский атеист Ванини. М.: Издательство Академии наук СССР, 1959. 131 с.
47. Сестан Э., Данте и Флоренция, в удостоверении личности. Средневековая Италия, Неаполь, 1967, с. 290
48. Федерн К. Данте и его время. М., 1911.
49. Федорова Е. В. Знаменитые города Италии: Рим. Флоренция. Венеция. М., 1985.
50. Хлодовский Р.И. Данте и Вергилий (Литература раннего итальянского Возрождения и традиции античной классики) // Античное наследие в культуре Возрождения. – М., 1984. – С. 154–159.

51. A History of Florence, 1200-1575 (Oxford: Blackwell, 2006; paperback ed. 2008)
52. Balestracci Duccio. La battaglia di Montaperti. Laterza. 2017. P. 32
53. Barbara Beuys, Firenze nel Medioevo. Vita urbana e passioni politiche, 1250-1530, Milano, Rusconi, 1993, pp. 283.
54. Barbadoro B. Firenze di Dante. Firenze, 1965.
55. Bertolotto M.L., P. Salvini, Le lapidi dantesche in Firenze, Firenze, La Graticola, 1974.
56. Cipolla C. Storia facile dell'economia italiana dal medioevo a oggi. Milano, 1995 Piccinni G. I mille anni del medioevo. Milano, 1999.
57. Corporatism and Consensus in Florentine Electoral Politics, 1280-1400 (Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Press, 1982
58. Chabot Isabelle. Il matrimonio di Dante. Reti medievali, 2014. 309
59. Cristina La Rocca. Italy in the Early Middle Ages: 476—1000 /. Oxford, 2002. Arnaldi G. L'Italia e i suoi invasori. Bari, 2002
60. Davis C. T. Dante and the idea of Rome. Oxford, 1957
61. Firenze. Le lapidi e i luoghi danteschi, a cura di Foresto Niccolai, Firenze, Coppini Tipografi, 1996, pp. 61.
62. Fletcher J. B. Symbolism of the Divine Comedy. N. Y., 1921.
63. Jehel G. L'Italie et le Maghreb au Moyen Âge. Conflits et échanges du VIIe au XVe siècle. Paris, 2001;
64. Kleinhenz C. Medieval Italy: An Encyclopedia. 2 vols. / New York, 2004.
65. Najemy J. M. Italy in the Age of the Renaissance: 1300—1550. Oxford, 2005.
66. Milza P. Histoire de l'Italie des origines à nos jours. Paris, 2005.
67. Milani G. Dante politico fiorentino. Dante attraverso i documenti II, pp. 511—563. (In Italian)
68. Petrocchi, Giorgio. Vita di Dante. Rome: Laterza, 1983.
69. Piero Bargellini, La casa di Dante, in "Silarus", vol. XI (1975), pp. 3-6.
70. Pierre Antonetti, La vita quotidiana a Firenze ai tempi di Dante, Milano, Rizzoli, 1983 pp. 422

71. Picone M. La teoria dell' "auctoritas" della "Vita nova". *Tenzone*, 2006, no 6, pp. 173–191. (In Italian)
72. Picone M. Il prosimetrum della "Vita nova". *Arzanà. Cahiers de littérature médiévale italienne*, 2001, no 7, pp. 177–194. (In Italian)
73. Santagata M. *Dante. Il romanzo della sua vita*. Mondadori, 2012. 467 p. (In Italian)
74. Tavoni M. Quando, dove e per chi sono stati scritti il *Convivio* e il *De vulgari eloquentia*. Tavoni M. *Qualche idea su Dante*. Bologna, Il Mulino, 2015, pp. 77–103. (In Italian)
75. *The New Life of Dante Alighieri*, translated by Charles Eliot Norton; Houghton, Mifflin and Company; Boston and New York; 1896; pp. 1-22.
76. Umberto Carpi, *La nobiltà di Dante*, Firenze, Polistampa, 2004, 2 voll., pp. 846
77. Zingarelli N. *La vita, i tempi e le opere di Dante*. Milano, 1931.

Резюме

Гнедков А. Х.

«Флорентійський період у житті Данте Аліг'єрі»

Флорентійський період є чи не найважливішою смугою у житті Данте Аліг'єрі. Саме тут він мав можливість познайомитися з античною творчістю, сицилійською школою та представниками солодкого стилю. Саме тут Данте сформував свої погляди та переконання. Таким чином, ця робота направлена на дослідження Флорентійського періоду у житті Данте Аліг'єрі, зокрема, на аспекти, процеси та чинники у місті, які мали важливу роль у формуванні поглядів Данте.

Gnedkov A. H.

«The Florentine period in the life of Dante Alighieri»

The Florentine period is perhaps the most important period in Dante Alighieri's life. It was here that he had the opportunity to get acquainted with ancient art, the Sicilian school and representatives of the sweet style. It was here that Dante formed his views and beliefs. Thus, this work focuses on the study of the Florentine period in the life of Dante Alighieri, in particular, on aspects, processes and factors in the city that played an important role in shaping the views of Dante.